

Tranzicija svećenstva s istočne obale Jadrana prema Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća

Transition of clergy from the Eastern Adriatic to Venice in the second half of the 18th century

Zdenko Dundović

zdundovic@unizd.hr

Teološko-katehetski odjel / *Department of Religious Sciences*

Sveučilišta u Zadru / *University of Zadar*

Ul. dr. Franje Tuđmana 24, HR – 23000 Zadar

UDK/UDC: 2-722.5(497.57+497.58) : 910(450.34 Venecija)¹⁷

doi: 10.15291/misc.4523

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 20. II. 2023.

Ključne riječi: svećenstvo;
Dalmacija; Istra; Boka kotorska;
Venecija; Venecijanski patrijarhat;
18. stoljeće

U radu se na temelju arhivske građe pohranjene u *Archivio storico del Patriarcato di Venezia* u Italiji razmatra tranzicija svećenstva s prostora istočne jadranske obale u Veneciju u drugoj polovini 18. stoljeća, s naglaskom na svećenstvo dalmatinskih biskupija. Temeljni je cilj rada pokrenuti raspravu o uzrocima i razlozima relativno učestalih i brojnih putovanja svećenstva prema Veneciji u 18. stoljeću, prikazati u kojim su mletačkim gradskim sredinama stanovali te ukazati na pastoralni i edukativni angažman hrvatskoga svećenstva u Veneciji tijekom 18. stoljeća. Na kraju rada priložena je tablica s naznačenim imenima i prezimenima svećenika zabilježenih u istraženoj građi, njihovim podrijetlom i (nad)biskupijskom pripadnosti.

Key words: clergy; Dalmatia; Istria;
Bay of Kotor; Venice; Patriarchate of
Venice; 18th century

Relying on the archive material from the *Archivio storico del Patriarcato di Venezia* in Italy, this paper examines the transition of clergy from the Eastern Adriatic to Venice in the second half of the 18th century, primarily the clergy from Dalmatian dioceses. The paper's primary goal is to initiate a debate about what caused their relatively frequent departures to Venice in the 18th century, identify the Venetian districts where they took lodgings, and address their pastoral and educational activities in that city. At the end of the paper, a table with full names of the priests found in the researched documents and the places and dioceses/archdioceses of their origin can be found.

Uvod

Kratka nota u Državnome arhivu u Veneciji, u fondu *Ad pias causas* iz 1782., o 128 hrvatskih svećenika (*Preti Illirici*) od 1. kolovoza 1782. godine, koji su dobili službeno dopuštenje Venecijanskoga patrijarhata za slavljenje mise u Mletcima,¹ potaknula je istraživanje u Arhivu Mletačkoga patrijarhata (Archivio storico del Patriarcato di Venezia).

Nakon konzultiranja indeksa i pomoći ljubaznoga osoblja Arhiva, pregledani su fondovi Župe sv. Marka u Veneciji (*Parrocchia di San Marco*),² koji se odnose na registraciju stranih svećenika celebranata u patrijarhalnoj, odnosno duždevoj crkvi te fond kurije Venecijanskoga patrijarhata, koji se odnosi na dodjeljivanje dozvola stranim svećenicima za liturgijska slavlja na području grada i patrijarhata.³ Sveukupno su konzultirana 683 izvorna dokumenta, podijeljena u dvije skupine i vrste:

- izvornici generirani u domicilnim biskupijama svećenstva, a tiču se posvjedočenja mjesnih biskupa o statusu zaređenih svećenika uoči tranzicije prema Veneciji te otpusnica (*nihil obstat*) mjesnih biskupa ili biskupskih vikara za planirani put;
- izvornici generirani u Veneciji, a tiču se dopusnica patrijarhove kancelarije za slavljenje bogoslužja na području pod njegovom jurisdikcijom, odnosno biskupa na mletačkome području te posvjedočenja upravitelja raznih mletačkih župa o mjestu stanovanja, slavljenja bogoslužja i vladanju pojedinih svećenika u tranziciji.

S obzirom na raznovrsnost podataka upisanih u istraženim spisima o pojedinome svećeniku s područja mletačke Dalmacije, Istre i Albanije (Boka kotorska, Budva, Bar, Skadar), poput mjesta njegova podrijetla, (nad)biskupijske pripadnosti, dobi i razloga putovanja prema Veneciji ili drugim odredištima na području Venecijanskoga patrijarhata, pokušat će se analizirati temeljne odrednice tranzicije hrvatskoga svećenstva prema Veneciji u 18. stoljeću. Dostupni podatci usporedit će se rezultatima dosad objavljenih znanstvenih istraživanja,

¹ IT-ASVe, *Ad pias causas* 62/65, br. VIII. (*Nota delle lettere*), neozn. fol.

² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. Registri dei celebranti forestieri* (dalje: RCF). *Protocollo di corrispondenza* (dalje: *Protocollo*), kut. 80.

³ IT-ASPVe, *Curia Patriarcale di Venezia* (dalje: CPV), *Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi* (dalje: AA), kut. 2 i kut. 3.

Introduction

It was a brief note dated 1 August 1782, found in the *Ad pias causas* funds in the Venetian State Archives, that inspired the research in the Archives of the Patriarchate of Venice (*Archivio storico del Patriarcato di Venezia*). The note mentions 128 Croatian priests (*Preti Illirici*) who were given the Patriarchate's permission to celebrate mass in Venice.¹

Upon consulting the index/indexes and kind and helpful personnel of the Archives, the following funds were examined: the funds of the Venetian parish of St. Mark (*Parrocchia di San Marco*)² that contain the records of foreign celebrant priests in the patriarchal (doge's) church, and the funds of the patriarchal curia that contain permits for liturgical celebrations in Venice and its Patriarchate issued to foreign priests.³ A total of 683 original documents were consulted. They can be divided in two groups:

- Documents from the priests' domicile dioceses: local bishops' certificates of the ordained-priest status issued to priests prior to their departure to Venice, and no-objection letters (*nihil obstat*) issued by local bishops or vicars for the same purpose;
- Documents made in Venice: Patriarchal Chancery's permits for liturgical celebrations in the territory of Patriarch's jurisdiction (and the same permits issued by the Bishop of Venice for Venice city limits), and various Venetian parish administrators' reports on the lodgings, liturgies and behavior of individual priests who had arrived there.

With the help of diverse information on individual priests from the Venetian Dalmatia, Istria and Albania (Bay of Kotor, Budva, Bar, Scutari) obtained from the documents examined, such as their places and dioceses/archdioceses of origin, age and reasons for departing to Venice or other destinations in the Patriarchate of Venice, efforts will be made to analyze the fundamental determinants of Croatian clergy's transition to Venice in the 18th century. The available information will be compared with

¹ IT-ASVe, *Ad pias causas* 62/65, no. VIII. (*Nota delle lettere*), unmarked fol.

² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. Registri dei celebranti forestieri* (RCF). *Protocollo di corrispondenza* (onwards: *Protocollo*), box 80.

³ IT-ASPVe, *Curia Patriarcale di Venezia* (CPV), *Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi* (onwards: AA), boxes 2 and 3.

osobito onih koji se tiču hrvatskih iseljenika u Veneciji te će se nastojati utvrditi jesu li koncentracija hrvatskoga iseljeničtva u pojedinim gradskim župama i zavičajne odrednice utjecale na rezidenciju hrvatskoga svećenstva u glavnome gradu Mletačke Republike. Konačno, u prilogu radu objavit će se generalije hrvatskoga svećenstva iz istraženih izvornika, u mjeri u kojoj su u njima dostupne (Prilog 1).

Analiza istraženoga uzorka iz Arhiva Venecijanskoga patrijarhata

Podatci pohranjeni u istraženju arhivskoj građi dotiču 208 svećenika s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije. Osim trojice svećenika čiji je boravak u Veneciji u fondu zabilježen potkraj 17. stoljeća⁴ te jednoga stranog svećenika zabilježenoga u spisima u 18. stoljeću na području Hvarske biskupije,⁵ nazočnost ostalih svećenika s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije u Veneciji datira iz druge polovine 18. stoljeća te se analizirani podatci baziraju na njihovim upisima, iako su podatci o ranije spomenutim svećenicima uvršteni u analitički korpus. U priloženoj tablici prikazan je broj zabilježenih svećenika unutar istraženoga fonda u tranziciji prema Veneciji, odnosno Apeninskome poluotoku prema njihovoj (nad)biskupijskoj pripadnosti te je razvidno da brojem prednjači svećenstvo Zadarske nadbiskupije i Krčke biskupije (Slika 1). Pritom treba naglasiti da je u ranome novom vijeku zabilježen visoki udio hrvatskoga iseljeničtva upravo iz Zadra te njegova kopnenoga i otočnoga okružja u gradu na lagunama.⁶ Slično vrijedi za otok Krk,⁷ no sudeći prema istraženju građi uzrok visokome udjelu krčkoga svećenstva u tranziciji prema Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća treba tražiti u osobi krčkoga biskupa Petra Zuccherija (1739. – 1778.).

the results of some published research, particularly the one concerning Croatian emigrants in Venice, in order to establish if their concentrations in individual Venetian parishes and their places of origin had any influence on their life in the Venetian Republic's capital. Finally, all the personal data of the Croatian clergy found in the original documents researched for this purpose will be presented in the tables at the end of the paper (Appendix 1).

Analysis of the researched sample from the Archives of the Patriarchate of Venice

The data on 208 priests from the Venetian Istria, Dalmatia and Albania were found in the examined archival documents. With the exception of four priests who resided in Venice in the late 17th century⁴ and one residing in the Hvar Diocese in the 18th century,⁵ all the other priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania mentioned in the records resided in Venice in the second half of the 18th century. The data analyzed here are based on the entries about them, although the data about the above-mentioned exceptions are also included in the analysis. The chart below shows the numbers of the priests that moved to Venice or elsewhere in the Italian Peninsula, by their dioceses/archdioceses of origin. The chart (Figure 1) clearly shows that predominant among them was the clergy from Zadar Archdiocese and Krk Diocese. It should be noted here that it was the emigrants from this particular region – Zadar with its hinterland and neighboring islands – that accounted for most of the Croatian diaspora in Venice in the Early Modern Age.⁶ The same can be said for the island of Krk.⁷ The researched documents indicate that the activities of the Bishop of Krk, Petar Zuccheri (1739 – 1778), were the reason for such a high share of clergy in the transition to Venice in the second half of the 18th century.

⁴ Riječ je o ninskome kanoniku Ivanu Škuliću (1679.), opatu Karlu Gaudenciju iz Splitske nadbiskupije (1680.), trogirskome svećeniku mletačkoga podrijetla Dominiku Prandiju (1680.) te svećeniku Porečke biskupije Ivanu de Cavallieriju iz Rovinja (1680.). IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 2, *Presbyterorum forensium Annorum 1679. 80. 81. Ex Actis Io: Baptista Lazari Canc.*

⁵ Augustinac Francesco Provini iz Murana (biskupija Torcello) prebivao je 1771. godine na Hvaru te je zbog *l'infelice situazione di detta Isola*, zdravstvenih tegoba, zbog kojih je ostao bez zubi, i oskudice molio da mu se dopusti svući augustijanski habit i prijeći u red dijecezanskoga klera, čemu je u konačnici udovoljeno. IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 23. 4. 1771.

⁶ O tome v. više kod: Čoralić 1993a: 63–119.

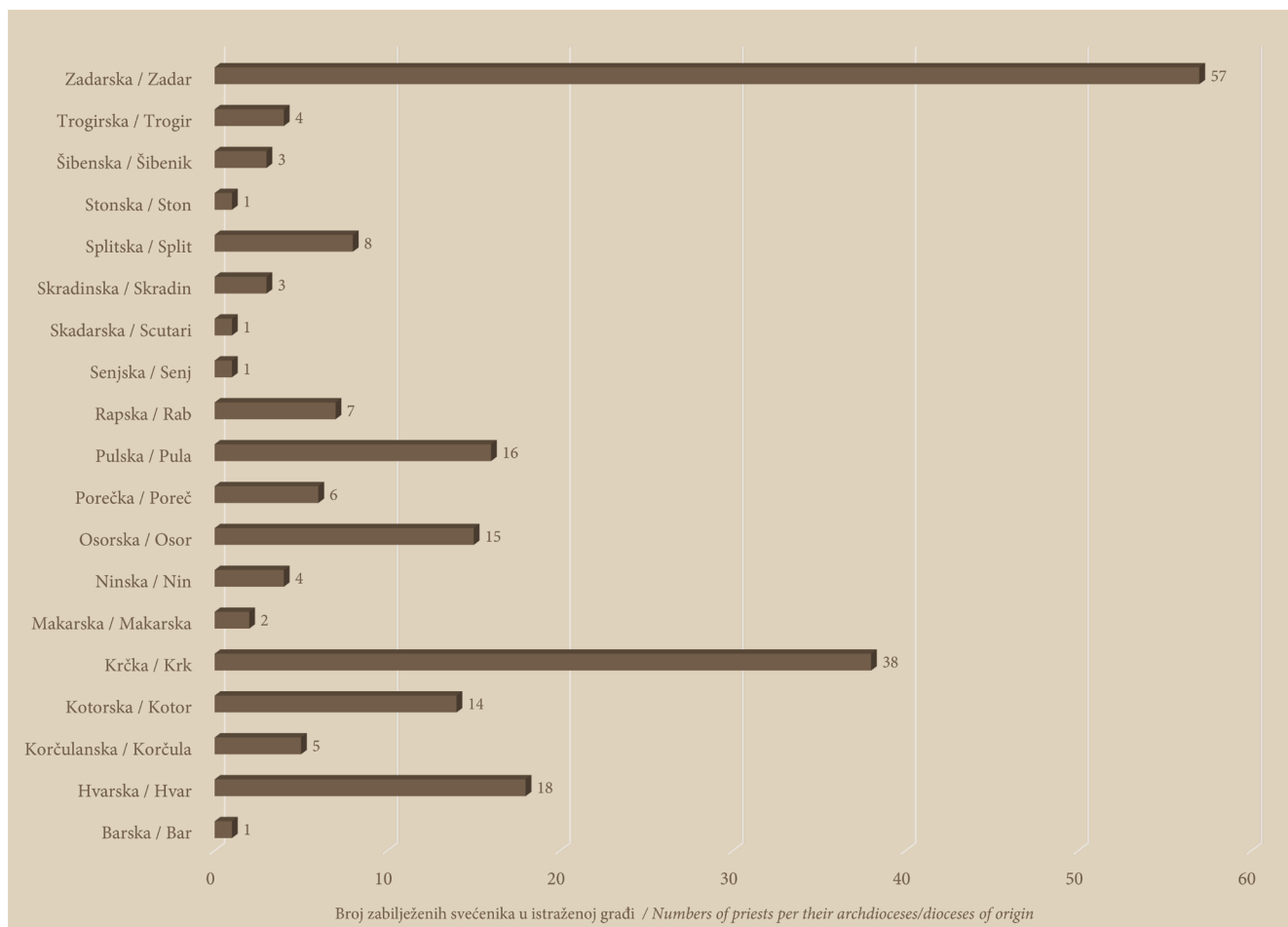
⁷ Čoralić 1995a: 373–396.

⁴ These are Ivan Škulić, canon of Nin (1679), Karlo Gaudencije, abbot from the Split Archdiocese (1680), Dominik Prandi, a Trogir priest of Venetian origin (1680), and Ivan de Cavallieri from Rovinj, a priest of the Poreč Diocese (1680). IT-ASPVe, CPV, AA, box 2, *Presbyterorum forensium Annorum 1679. 80. 81. Ex Actis Io: Baptista Lazari Canc.*

⁵ Francesco Provini of Murano (Torcello Diocese), an Augustinian monk, who resided in Hvar in 1771, made a request to be allowed to leave the Order of St. Augustine and join the diocesan clergy due to strained circumstances and health problems, including loss of teeth (*l'infelice situazione di detta Isola*). Eventually, his request was granted. IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 23. 4. 1771.

⁶ For more on this, see Čoralić 1993a: 63–119.

⁷ Čoralić 1995a: 373–396.

Slika 1. Broj zabilježenih svećenika prema (nad)biskupijskoj pripadnosti

S obzirom na dobnu pripadnost u istraženju arhivskoj građi, dostupni su podatci o starosnoj dobi za 59-oricu svećenika. Najveći udio spada u dobnu skupinu od 30 do 39 godina, potom slijedi skupina od 20 do 29 godina, zatim skupina od 40 do 49 godina, a najmanji udio prema starosnoj dobi zauzimaju skupine od 50 do 59 i od 60 do 69 godina (Slika 2). Razvidna je učestala pokretljivost mlađega svećenstva (ispod 50 godina starosti) prema Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća u odnosu na stariju svećeničku populaciju. Za preostali broj svećenika, čija dob nije navedena u spisima, može se na temelju analiziranih podataka o njihovoj službi, razlogu dolaska i vremenu provedenome u Veneciji pretpostaviti da većinom ulaze u dvije najbrojnije skupine, one dvadesetogodišnjaka i tridesetogodišnjaka.

Istraženi spisi u Arhivu Mletačkoga patrijarhata odnose se na one svećenike s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije koji su se dulje zadržavali i boravili u Veneciji. Međutim, to nipošto nije konačni broj, napose svećenika glagoljaša, koji su u Veneciju

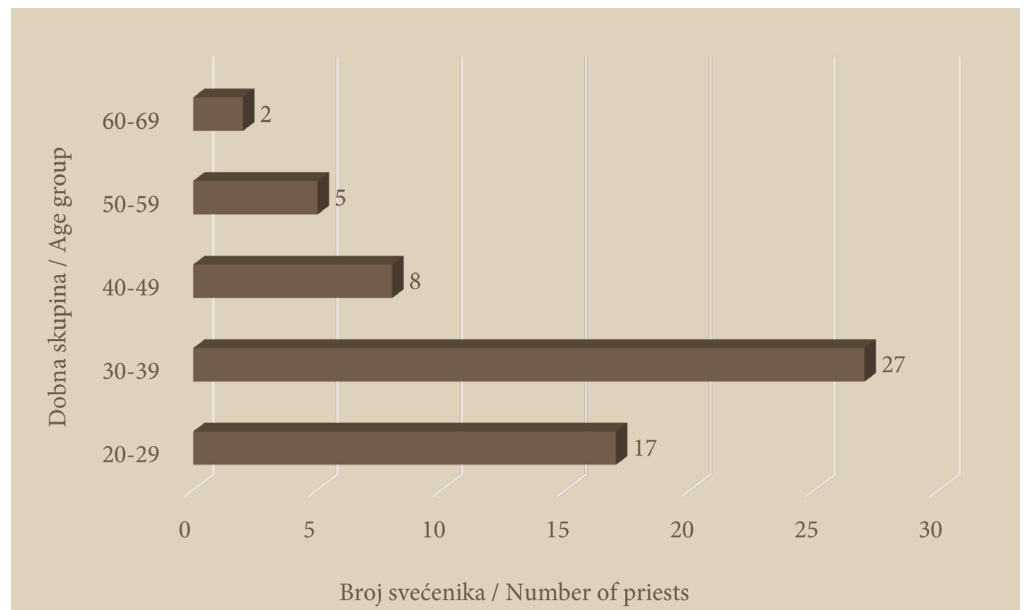
Figure 1. Numbers of priests per their archdioceses/dioceses of origin

The archival documents mention the age of 59 priests. The 30–39 age group accounts for most of them. It is followed by the 20–29 group, then the 40–49 group. The fewest priests belong to the 50–59 and 60–69 age groups (Figure 2). Clearly, younger priests (below 50 years of age) travelled to Venice in the second half of the 18th century much more often than older priests. As for the remaining priests, whose age is not specified in the documents, the analysis of their service, reasons for departing for Venice and duration of their stay there, it can be concluded that they mostly belong to two most numerous groups – those in their twenties and thirties.

The examined documents from the Archives of the Patriarchate of Venice mention the priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania who stayed in Venice over a longer period. This, however, is not a definite number: there were other priests, primarily Glagolites, who travelled to Venice on various business or were in

Slika 2. Broj svećenika prema dobnim skupinama

Figure 2. Number of priests per age groups

pristizali radi različitih poslova ili bili na proputovanju prema Padovi i drugim središtima na Apeninskome poluotoku te su dopuštenje za slavlje dnevnih misa u mletačkim crkvama dobivali u uredu mletačkoga primicerija, o čemu svjedoči zabilješka iz fonda *Ad pias causas* navedena na početku rada. To, primjerice, za svećenstvo Zadarske nadbiskupije potvrđuju mnoge opaske zabilježene u nizu *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae*,⁸ a napose vrijedan rukopisni materijal, koji je marno prikupljao pokojni mons. Pavao Kero, začetnik *Monumente*, pod naslovom *Grđa za biografski leksikon svećenika koji su radili u Zadarskoj nadbiskupiji* (2011), u kojemu su učestali spomeni o tranziciji zadarskoga svećenstva prema Apeninskome poluotoku, a napose prema Veneciji. Nesumnjivo arhivi i knjižnice ostalih spomenutih (nad)biskupija na području nekadašnje mletačke Istre, Dalmacije i Albanije kriju pregršt sličnih dokumenata o svećenstvu koje je gravitiralo prema Apeninskome poluotoku radi studiranja ili drugih razloga, što otvara prostor novim spoznajama i doprinosima hrvatskoj historiografiji, osobito s obzirom na razloge njihove tranzicije.

Poznato je iz literature da su pojedini svećenici u Veneciji tražili zaštitu od progona svjetovnih i crkvenih vlasti tijekom pobuna težaka u prvoj polovini 18. stoljeća. Primjerice, zadarski glagoljaš don Ivan Grdović

transit to Padua or other cities in the Italian Peninsula. To celebrate daily mass in Venice churches, these priests had to obtain permit from the office of the Venetian primicerius, as can be seen from the note in *Ad pias causas fundus* mentioned at the beginning of this paper. For the clergy from the Zadar Archdiocese, this is confirmed in numerous notes of the *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae* series,⁸ particularly in the valuable manuscripts collected by the late Msgr. Pavao Kero, the founder of *Monumenta*, entitled *Material for the biographical lexicon of Croatian priests on service in the Zadar Archdiocese* (2011), with numerous references to the transition of Zadar clergy to the Italian Peninsula (mostly Venice). Undoubtedly, archives and libraries of other Istrian, Dalmatian and Albanian archdioceses and dioceses mentioned here also contain similar documents on the priests who gravitated towards the Italian Peninsula for studies or other reasons and could contribute to Croatian historiography, particularly when it comes to the reasons for their transition.

It is known from literature that there were cases when priests implored both secular and clerical authorities in Venice to protect them from persecution during the farm laborers' revolts in the first half of the 18th century. For example, Ivan Grdović, a Glagolite

⁸ S obzirom na veličinu niza ovdje se samo kao potvrda tezi donosi podatak o svećeniku Jadri Kančilariću s Oliba, koji je 1770. godine boravio u Padovi nekoliko mjeseci, a 1771. u Loretu jedan mjesec. Kero 2011a: XXI.

⁸ Given the volume of the series, we will only mention here the note on priest Jadro Kančilarić from Olib to confirm the thesis. This priest spent a few months in Padua in 1770 and a month in Loreto in 1771. Kero 2011a: XXI.

boravio je 20 godina u Veneciji u prvoj polovini 18. stoljeća – gdje je u konačnici i preminuo. U radu Ivana Grgića navodi se da je „don Ive Grdović iz Preka, koji već 20 godina boravi u Veneciji glavni začetnik svih sporova između težaka i gospodara u Preku i Sutomišćici“.⁹ Postavlja se pitanje kako je Venecija postala utočište jednome svećeniku glagoljašu koji je pritom bio aktivni sudionik pobune na koju ni svjetovne ni crkvene vlasti nisu gledale blagonaklono? Uz Grdovića, polovinom 18. stoljeća boravio je u Veneciji izvjesno vrijeme glagoljaš don Antun Perić iz Sutomišćice, kojega je glagoljaško svećenstvo zadarskoga kopnenog i otočnoga okružja izabralo 11. studenoga 1750. godine za svoga zastupnika u sporu protiv Zadarskoga kap-tola i klera pred sudom Vijeća četrdesetorice¹⁰ ne bi li izbjegli dodatne troškove slanja zastupnika iz Zadra u ionako skupim sudskim procesima.

Najveći udio pohranjenih dopusnica svećenstvu s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije za boravak u Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća zabilježen je u istraženim spisima u razdoblju 1771. – 1777. godine, a brojem dopusnica prednjači svećenstvo Krčke biskupije i Zadarske nadbiskupije (Slika 3). Broj pohranjenih licenci u razdoblju koje pokriva istraženu građu veći je od broja svećenika zabilježenih u spisima jer su poneki od njih u više navrata boravili u Veneciji ili im je u više navrata produljivana licenca za slavljenje sakramenata na području Mletačkoga patrijarhata. Kako je već navedeno, zasigurno je konačni broj tranzicija svećenstva s hrvatske obale prema Mletcima bio veći, osobito s obzirom na svećenstvo koje se kraće zadržavalo u Veneciji i njezinu okružju. Ako bi se svećenik udaljio iz (nad)biskupije bez otpusnice, odnosno (nad)biskupova pisanoga dopuštenja, *ipso facto* bio bi suspendiran.¹¹

Uzme li se u obzir da su svećenici s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije prebivali u Veneciji i drugim mjestima Apeninskoga poluotoka u širokome rasponu od dva mjeseca do više godina, može se zaključiti da u drugoj polovini 18. stoljeća nije manjkalo svećenstva te je potrebno u

priest from Zadar, lived in Venice for 20 years and died there in the first half of the 18th century. As reported by Ivan Grgić, “Father Ive Grdović from Preko, who has been living in Venice for 20 years, is the initiator of all disputes between the farm laborers and landowners in Preko and Sutomišćica.”⁹ It begs the question of how did Venice become a refuge for a Glagolitic priest as such, not to mention his active involvement in the revolt that had been frowned upon by both sacral and clerical authorities. In addition to Grdović, another Glagolite spent some time in Venice in the mid-18th century: It was Father Antun Perić of Sutomišćica. On 11 November 1750, the Glagolitic priests of Zadar’s hinterland and islands selected him to represent them before the Council of Forty in their dispute with the Zadar Chapter and clergy¹⁰ in order to avoid additional expenses of sending someone to Venice to represent them in the already-expensive judicial proceedings.

Most of the no-objection letters for staying in Venice issued to the clergy from Venetian Istria, Dalmatia and Albania in the second half of the 18th century are found among the documents from the period between 1771 and 1777, with the priests from Krk Diocese and Zadar Archdiocese accounting for most of them (Figure 3). The number of the licenses issued in the period examined is higher than the number of the priests mentioned in the documents because some of them resided in Venice on several occasions or had their licenses to celebrate sacraments in the territory of the Patriarchate of Venice extended more than once. As mentioned earlier, the total number of clergy in transition from Croatian coast to Venice was certainly bigger, particularly if we take into account those who stayed in Venice and nearby cities for a shorter period of time. If a priest would leave his archdiocese/diocese without no-objection letter (archbishop’s or bishop’s written permit), he would *ipso facto* be suspended.¹¹

If we consider the fact that the priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania resided in Venice and other Italian cities over various periods of time, ranging from a couple of months to several years, we can conclude that there was no shortage of clergy in the

⁹ Grgić 1960: 582.

¹⁰ HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Antonio Ferrari q. Bortolo, 1747. – 1775., b. I, svež. 3, fol. 1r–3r.

¹¹ Takav je slučaj zabilježen u Zadru 1754. godine kada je zadarski nadbiskup suspendirao svećenika Vida Grbina iz Sali na Dugome otoku. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/ Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746. – 1767.), fol. 178r.

⁹ Grgić 1960: 582.

¹⁰ HR-DAZD-31, *Bilježnici Zadra*, Antonio Ferrari q. Bortolo, 1747. – 1775., b./no. I, busta 3, fol. 1r–3r.

¹¹ One such case was recorded in Zadar in 1754: the archbishop of Zadar suspended Vid Grbin, a priest from Sali on the island of Dugi otok. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/ Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746 – 1767), fol. 178r.

potpunosti zanemariti suprotne teze.¹² Primjerice, sačuvan je egzaktan podatak za Zadarsku nadbiskupiju za godinu 1771. kada je bilo zaređeno 318 svećenika i 112 klerika (đakona i subđakona).¹³ Uostalom, sama činjenica da su svećenici s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije ostajali duže u Veneciji i njezinu okružju govori sama za sebe jer duhovno-pastoralni život u njihovim (nad)biskupijama nije trpio zbog njihove odsutnosti. Uz to, unutar uzorka od 208 svećenika tek je za nekolicinu naznačeno da su vršili župničku službu, a i u tome slučaju očito su imali zamjenu na vlastitim župama – osobito svećenici glagoljaši – kojih je znalo biti po nekoliko na jednoj župi tijekom 18. stoljeća. Konačno, opaska iz fonda *Ad pias causas* iz 1782. godine o 128 svećenika glagoljaša (*preti illirici*), kojima su izdane licence za slavlje svete mise na području Mletačkoga patrijarhata pokazuje da spisi koje se u radu analizira nisu potpuni. Zasad nije poznato jesu li i gdje oni sačuvani. No, s obzirom da su u Arhivu Venecijanskoga patrijarhata i Državnome arhivu u Veneciji pohranjeni spisi mletačkih župa, u kojima su stanovali i slavili sakramente svećenici podrijetlom iz mletačke Istre, Dalmacije i Albanije, zasigurno se u njima kriju vrijedni podatci o hrvatskome svećenstvu i njihovu udjelu u duhovnome, pastoralnome i kulturnome životu Venecije 18. stoljeća, koji bi svakako vrijedilo sustavno istraživati.

Konačno, na temelju dostupnih podataka iznosi se raščlamba svećenstva s obzirom na njihove crkvene službe i podrijetlo. Svećenstvo koje je tranzitiralo prema Veneciji u razmatranome razdoblju podijeljeno je u četiri skupine. U prvu skupinu spadaju svećenici plemićkoga podrijetla, bez obzira na svoju nacionalnu odrednicu. U drugu skupinu uvršteni su svećenici za koje je naznačeno da su vršili neku višu crkvenu službu, bilo da su činili dio (nad)biskupijskih kaptola bilo da su upravljali pojedinom crkvenom institucijom. U treću skupinu uvršteni su svećenici eklatantno talijanskoga podrijetla i oni čije prezime sugerira talijansko podrijetlo. Konačno, u četvrtu skupinu uvršteni su svećenici glagoljaši i svećenici hrvatskoga podrijetla s prostora Mletačke Albanije (konkretno Boke kotorske) (Slika 4). Potonja skupina zauzima najveći udio u broju svećenstva unutar istražene građe te se može zaključiti da

second half of the 18th century and that theses to the contrary should be ignored.¹² For example, according to a very exact report for the Zadar Archdiocese for 1771, 318 priests and 112 clerics (deacons and subdeacons) were ordained there that year.¹³ Besides, the fact that the priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania stayed in Venice and nearby cities over longer periods of time indicates that their absence from their dioceses/archdioceses did not affect the spiritual and pastoral life there. Also, in the sample of 208 priests, only a few of them are specified as parish priests – and even they clearly had replacements in their parishes of origin. This particularly applies to the Glagolitic priests: in the 18th century, there was often more than one of them in a single parish. And finally, a 1782 entry from *Ad pias causas* funds that mentions 128 Glagolitic priests (*preti illirici*) licensed to celebrate Holy Mass in the Patriarchate of Venice suggests that the records analyzed in this paper are not complete. It is not known where and if other such documents have been preserved. However, as the Archives of the Patriarchate of Venice and Venetian State Archives contain documents from the Venetian parishes in which the priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania resided and celebrated sacraments, such documents certainly contain valuable information on Croatian clergy and its participation in the spiritual, pastoral and cultural life of the 18th-century Venice. Systematic research of these documents is therefore needed.

Finally, based on the documents researched, an analysis of the priests, their ecclesiastical service and their origin is given here. Those who moved to Venice in the period observed are divided in four groups. The first group includes the priests of noble birth, regardless of their ethnic background. The second group includes those who performed higher ecclesiastical functions, either as members of diocese/archdiocese chapters or as administrators of church institutions. Those of clearly Italian origin and those with Italian-sounding family names make up the third group. The fourth group includes Glagolitic priests and those of Croatian origin from the Venetian Albania (specifically, the Bay of Kotor) (Figure 4). This last group accounts for most of the clergy from the researched documents, indicating that the mobility of the Glagolitic priests and their

¹² Primjerice, opasku da u Dalmaciji ima *malo klera*. Novak 1959: 9.

¹³ Dundović 2020: 39.

¹² For example, the claim that there is a “shortage of clergy” in Dalmatia. Novak 1959: 9.

¹³ Dundović 2020: 39.

Slika 3. Broj izdanih licenci (otpusnica i dopusnica) po godinama

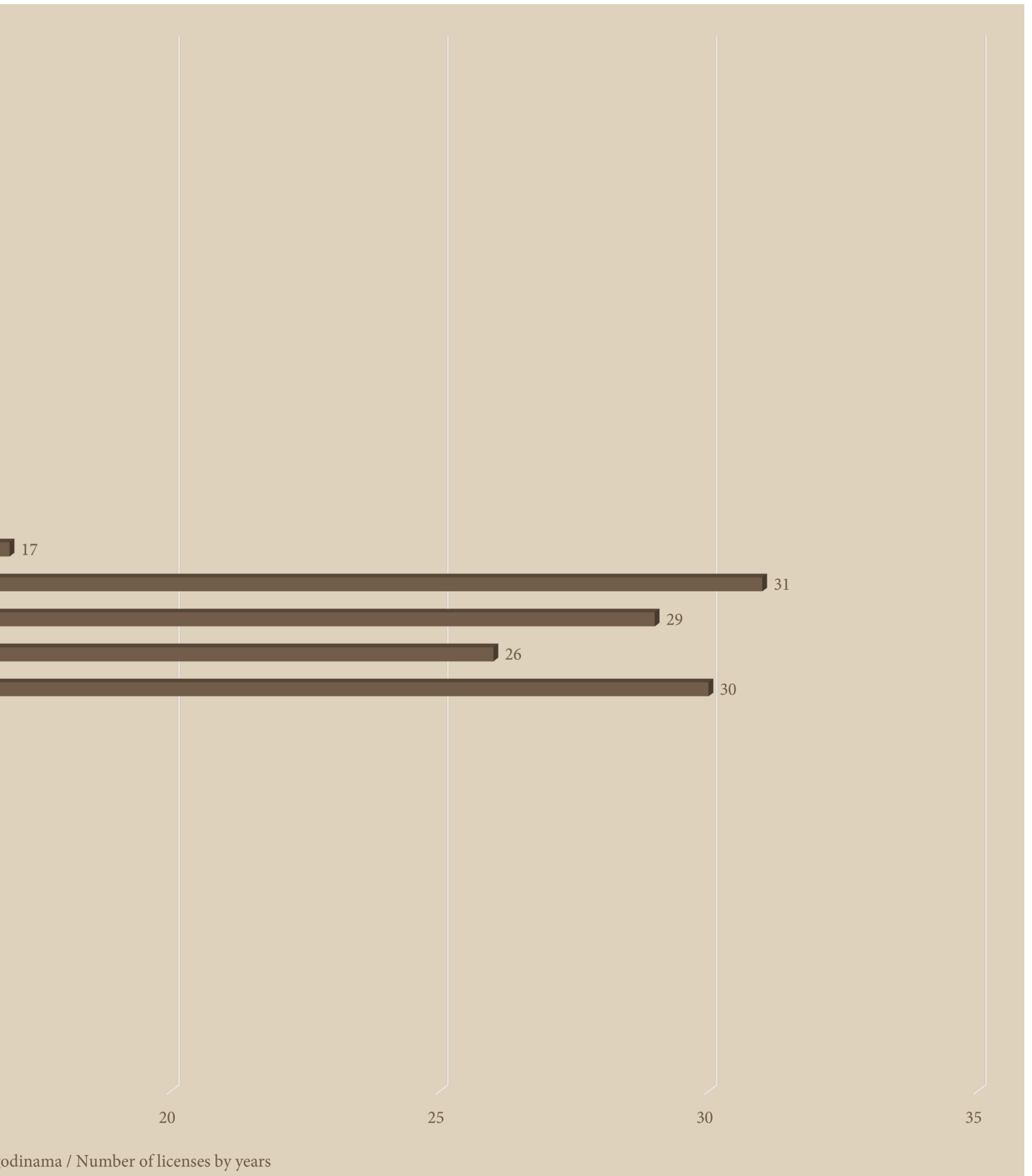
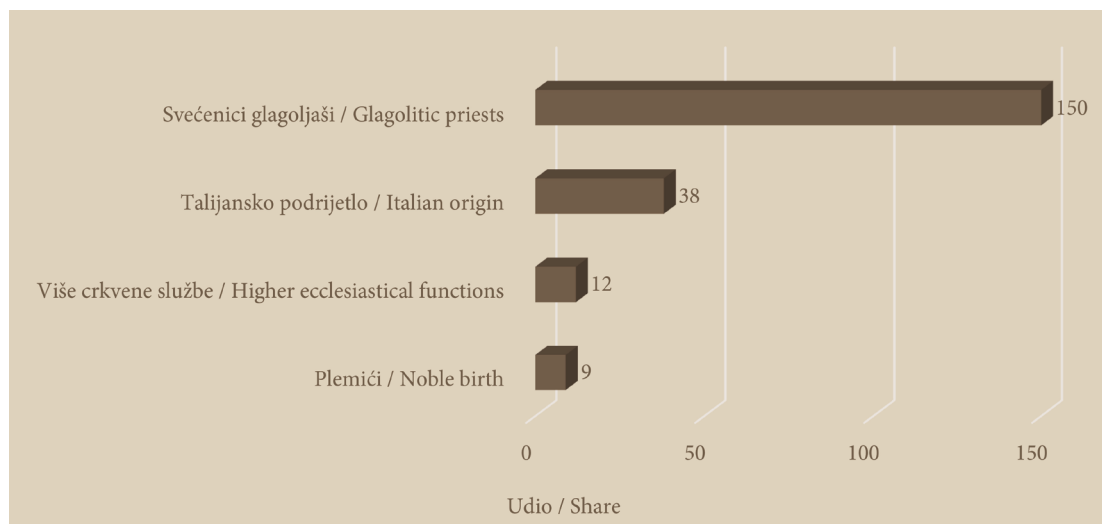

Figure 3. Number of licenses (no-objection letters and permits) by years

Slika 4. Udio svećenstva u odnosu na njihove crkvene službe i podrijetlo

Figure 4. Shares of priests by their ecclesiastical services and origin

je intenzitet pokretljivosti glagoljaškoga svećenstva prema Veneciji bio veći u odnosu na ostale staleške skupine svećenstva u razmatranome razdoblju. No, s obzirom na razloge njihova boravka u Veneciji, sadržajni su opisi u licencama svećenstva s plemićkim predznakom i onih s većim crkvenim titulama.

Hrvatski iseljenici u Veneciji i veza s hrvatskim svećenstvom

Za razmatranje nazočnosti hrvatskih iseljenika u Veneciji nezaobilazni su radovi koje je objavila Lovorka Čoralić.¹⁴ Podrobna istraživanja autorice rezultirala su vrlo preciznim podacima o udjelu koncentracije hrvatskih iseljenika u pojedinim gradskim predjelima u Veneciji. Najveći postotak hrvatskih iseljenika bio je nastanjen u gradskome predjelu Castello. Prvotno percipiran kao rubni dio grada, predio Castello dobio je na važnosti podizanjem crkve S. Pietro di Castello, koja je sve do 1807. godine imala status katedrale i bila je sjedištem mletačkoga patrijarha.¹⁵ Osim Župe S. Pietro di

transition to Venice were higher than those of other clergy orders in the period observed. As for the reasons for moving to Venice, the licenses of priests of noble birth and those with higher ecclesiastical titles are more informative.

Croatian emigrants in Venice and their connections with Croatian clergy

The papers published by Lovorka Čoralić are indispensable for any analysis of the presence of Croatian emigrants in Venice.¹⁴ Her in-depth research about the concentration of Croatian emigrants in some districts of Venice yielded very exact figures. The highest percentage of Croatian emigrants is found in the district of Castello. Originally considered as the outskirts of Venice, the district of Castello gained prominence when the Church of S. Pietro di Castello was built. Until 1807 it had the status of cathedral and was the seat of the Patriarch of Venice.¹⁵ Except in the parish of S. Pietro di Castello, Croatian emigrants mostly lived in

¹⁴ Autorica je problematiku hrvatskih iseljenika, ali i onih sa širega područja pod mletačkom upravom, obradila u rasponu od srednjega do kraja ranoga novog vijeka. Zbog iznimne znanstvene produktivnosti autorice na tom području, ovdje se navodi tek dio njezina bogatog opusa. Čoralić 1993b: 39–78; Čoralić 1994a; Čoralić 1995b: 71–83; Čoralić 1997: 29–41; Čoralić 1998: 131–140; Čoralić 2000: 221–260; Čoralić 2002a: 117–144; Čoralić 2002b: 40–73; Čoralić 2002c: 109–164; Čoralić 2003a: 175–184; Čoralić 2003b: 149–169; Čoralić 2004a: 37–55; Čoralić 2006; Čoralić 2007a: 59–102; Čoralić 2007b: 339–354; Čoralić 2008: 347–358; Čoralić 2010: 189–203; Čoralić 2011: 65–76.

¹⁵ Čoralić 2002c: 110.

¹⁴ The author analyzed the movements of emigrants from Venetian regions of Croatia and other Venetian territories between Middle Ages and the end of Early Modern Age. Only a portion of her exceptionally productive scientific work on this subject is cited here. Čoralić 1993b: 39–78; Čoralić 1994a; Čoralić 1995b: 71–83; Čoralić 1997: 29–41; Čoralić 1998: 131–140; Čoralić 2000: 221–260; Čoralić 2002a: 117–144; Čoralić 2002b: 40–73; Čoralić 2002c: 109–164; Čoralić 2003a: 175–184; Čoralić 2003b: 149–169; Čoralić 2004a: 37–55; Čoralić 2006; Čoralić 2007a: 59–102; Čoralić 2007b: 339–354; Čoralić 2008: 347–358; Čoralić 2010: 189–203; Čoralić 2011: 65–76.

¹⁵ Čoralić 2002c: 110.

Castello hrvatski su iseljenici prebivali najčešće u župama S. Maria Formosa i S. Giovanni in Bragora.¹⁶ Navedene župe kao mjesto prebivališta hrvatskoga svećenstva u 18. stoljeću najzastupljenije su u izvornicima te iz istražene građe proizlazi da je najveći udio svećenstva zabilježenoga tijekom tranzicije između dviju jadranskih obala u smjeru Venecije boravio kod prijatelja, rodbine, poznanika ili svećenika hrvatskoga podrijetla. Popis župa i/ili predjela u Veneciji u kojima su prebivali hrvatski svećenici u drugoj polovini 18. stoljeća te mletačkih crkava i samostana u kojima su slavili svete mise iskazan je u prilogu radu (Prilog 2).

Iz pregledanih upisa razvidno je da su dalmatinski svećenici i njihova bliža rodbina posjedovali kuće u Veneciji, u koje su primali subraču. Don Antun Lobrović u Župi S. Pietro di Castello u Veneciji posjedovao je kuću,¹⁷ a kod njega je 1774. godine deset mjeseci odsjeo svećenik Ninske biskupije Šimun Benzija.¹⁸ Osorski svećenik Antun Soldatić iz Cresa živio je u kući svoga strica u Župi S. Pietro di Castello. Dubrovački svećenik Ilija Veseličić pristigao je u Veneciju 1780. godine, a otpusnica mjesnoga biskupa bila je izdana na rok od šest mjeseci. Međutim, svećenik Veseličić ostao je u Veneciji do 1785. godine te je živio u kući don Mate Strujića iz Omiša, koja se nalazila u Corte Colonne u predjelu Castello.¹⁹ Svećenstvu s područja Mletačke Albanije, osobito onima iz Kotorske biskupije, gostoprimstvo je pružao konte Smeća (*Smeccchia*) u svojoj kući u Župi S. Maria Formosa.²⁰ Najveći udio svećenstva unutar istražene arhivske građe uzimao je u najam smještaj kod raznih mletačkih građana i građanki, o čemu su posvjedočenje dali svećenici (sakristani, upravitelji, župnici, kapelani...) crkava u blizini, u kojima su pristigli svećenici s hrvatske obale slavili svete mise. Uz to, vjerojatno su svećenici iz različitih (nad)biskupija u Veneciji sklapali prijateljstva i dijelili troškove stanovanja, čemu potvrdu nalazimo u slučaju krčkoga svećenika Antuna Frančiškovića i zadarskoga svećenika Tome Banića, koji su stanovali u istoj kući u

the parishes of S. Maria Formosa and S. Giovanni in Bragora.¹⁶ The original documents mention these parishes as the most common places of residence of Croatian clergy in the 18th century, also indicating that most of the clergy that moved from Eastern Adriatic to Venice stayed at their friends, relatives, acquaintances or other Croatian priests. The list of parishes and/or districts of Venice where Croatian priests resided in the second half of the 18th century and the Venetian churches and monasteries where they celebrated Holy Mass can be found at the end of this paper (Appendix 2).

It is clear from the records that Dalmatian priests and their relatives owned houses in Venice, providing accommodation for their clerical brethren. Father Antun Lobrović, who owned a house in the Venetian parish of S. Pietro di Castello,¹⁷ provided accommodation to Šimun Benzija, a priest from the Nin Diocese, for a period of ten months in 1774.¹⁸ The Osor-based priest Antun Soldatić from Cres lived at his uncle's house in the parish of S. Pietro di Castello. Ilija Veseličić, a priest from Dubrovnik, arrived in Venice in 1780, with a no-objection letter issued from the local bishop. Although the letter was valid for a period of six months, he stayed in Venice till 1785. He lived at the house of Father Mate Strujić from Omiš, located in Corte Colonne in Castello district.¹⁹ The clergy from the Venetian Albania, primarily those from the Kotor Diocese, enjoyed the hospitality of *Conte Smeća* (*Smeccchia*) in his home in the parish of S. Maria Formosa.²⁰ Most of the clergy mentioned in the archival documents were taking on lease at various Venetian citizens, as evidenced by priests (sacristans, administrators, parish priests, curates...) from the neighboring churches where their colleagues from Croatian coasts celebrated mass. It is also probable that priests from various Venetian dioceses/archdioceses would befriend each other and share their accommodation expenses. For example, Antun Frančišković, a priest from Krk, and Toma Banić, a priest from Zadar, shared the same house in

¹⁶ Čoralić 2002c: 111.

¹⁷ Iako je u izvorniku zabilježeno prezime Lobrović, moguće je da je riječ o zadarskome svećeniku Antunu Lovroviću sa Silbe koji je bez prekida boravio u Veneciji od 1774. do 1776. godine. IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 232.

¹⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 329.

¹⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3 (6. 8. 1781).

²⁰ Najizglednije je riječ o konteu Tripunu Smeći, koji je živio u Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća. Vidjeti: Čoralić & Katušić 2017: 297.

¹⁶ Čoralić 2002c: 111.

¹⁷ Although the source mentions the name Lobrović, it is possible that the priest in question is actually the Zadar-based priest Antun Lovrović from Silba, who resided in Venice from 1774 to 1776. IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 232.

¹⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 329.

¹⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, (6. 8. 1781).

²⁰ Most likely it was *Conte Tripun Smeća*, who lived in Venice in the second half of the 18th century. See Čoralić & Katušić 2017: 297.

Župi S. Biasio di Castello.²¹ O dijeljenju troškova stanovanja svećenika glagoljaša u Veneciji svjedoči slučaj zadarskih svećenika Ivana Mezića i Ivana Maračića, koji su stanovali zajedno u Župi S. Giovanni in Bragora.²²

Rjeđi su upisi o stanovanju hrvatskoga svećenstva u kućama plemića ili bogatijih mletačkih obitelji. Primjerice, zadarski svećenik Josip Tebaldi, i sam pripadnik plemićke obitelji,²³ živio je u kući *del Illustrissimo signor Sebastian Rossi in Corte della poluere in Frezzaria (Sestiere di San Marco)*,²⁴ u samome središtu Venecije, nazvanome tako prema bijelomu puderu za lice i kosu koji se tu započeo proizvoditi i prodavati upravo u drugoj polovini 18. stoljeća.²⁵ Svećenik Osorske biskupije Antun Rodinis također je u Veneciji prebivao *in Casa di Nobili persone*.²⁶ Među svećenicima dalmatinskih biskupija zabilježeni su pripadnici mletačkoga plemićkog podrijetla, poput Dominika Prandija, svećenika Trogirske biskupije, i Angela Vincenza Landa iz Krčke biskupije, koji je stanovao u Veneciji u kući plemića Marina da Rive.²⁷

Prema svjedočanstvima mletačkoga svećenstva unutar fonda razvidan je manji udio hrvatskoga svećenstva koji je boravio na otocima mletačke lagune, poput Giudecce, Murana ili Chioggie, gdje su još od 15. stoljeća zabilježeni mnogi hrvatski iseljenici i duhovne osobe.²⁸ Sasvim je jasno (i očekivano) da su svećenici u tranziciji održavali konkretne veze s hrvatskim iseljničtvom u Veneciji.

Razlozi tranzicije prema Veneciji svećenstva s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije

Razlozi tranzicije istarskoga, dalmatinskoga i albanskoga svećenstva prema Veneciji bili su raznovrsni. Spomenuti su tako dolasci u Veneciju radi studiranja

the parish of S. Biasio di Castello.²¹ Another example is the one of priests Ivan Mezić and Ivan Maračić, both of them Glagolites from Zadar, who shared lodging in the parish of S. Giovanni in Bragora.²²

Much less common are the cases of Croatian priests living in houses belonging to nobility or wealthy Venetian families. For example, Josip Tebaldi from Zadar, of noble birth himself,²³ lived in the house of *Illustrissimo signor Sebastian Rossi in Corte della poluere in Frezzaria (Sestiere di San Marco)*²⁴ in the very center of Venice. This courtyard had been named after the white powder for face and hair produced and sold there in the second half of the 18th century.²⁵ Antun Rodinis, a priest from the Osor Diocese, stayed in Venice at *Casa di Nobili persone*.²⁶ The priests from Dalmatian dioceses also included members of Venetian nobility, such as Dominik Prandi from the Trogir Diocese and Angelo Vincenzo Lando from the Krk Diocese. The latter one lived in the Venetian house of the nobleman Marino da Riva.²⁷

According to the accounts of Venetian clergy recorded in the funds examined, a small share of Croatian clergy stayed on the islands of the Venetian Lagoon such as Giudecca, Murano or Chioggia. Many Croatian emigrants and spiritual persons had lived there since the 15th century.²⁸ Clearly – and expectedly – the priests in transition maintained contacts with Croatian emigrants in Venice.

The reasons for transition of the clergy from Venetian Istria, Dalmatia and Albania to Venice

The Istrian, Dalmatian and Albanian clergy moved to Venice for a number of reasons. They went there for their studies (*studiorum causa*),²⁹ personal reasons

²¹ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 62.

²² IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 294.

²³ O rodu Tebaldi v. Granić 2014: 235.

²⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 7. 11. 1767.

²⁵ Frezzaria je dio grada koji se tako nazivao jer su se tu nekada prodavale strijele (*freccia*). V. Lorenzetti 2010: 462.

²⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 304.

²⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 44.

²⁸ Jedan od njih bio je Jakov Zadranić pok. Marka u 15. stoljeću u službi chioggianskoga kanonika. Čoralić 2002a: 126.

²¹ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 62.

²² IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 294.

²³ For the Tebaldi family, see Granić 2014: 235.

²⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 7. 11. 1767.

²⁵ Frezzaria is a district named after arrows (*freccia*), once sold there. See Lorenzetti 2010: 462.

²⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 304.

²⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 44.

²⁸ One of them was Jacob of Zadar, son of Mark, in service of a Chioggia canon in the 15th century. Čoralić 2002a: 126.

²⁹ Venice was not the only place to where Dalmatian priests went to study. For example, Josip Fačini, a cleric from Pag, went to Brescia for studies (*Brixiam versus studiorum causa*) in 1752.

(*studiorum causa*),²⁹ osobnih razloga (*honestorum negotiorum suorum causa*), kojih je najveći udio u analiziranima spisima, hodočašća (*Patavium versus devotionis*), preuzimanja službe u mletačkim crkvama i ustanovama, nenaznačenih poslova za (nad)biskupiju i duhovno-pastoralnih obveza, mahom homiletičke naravi tijekom jakih liturgijskih vremena u došašću i korizmi (*predicationis causa*).

Najveći udio dolazaka radi studiranja u Veneciju zabilježen je za svećenstvo Krčke, Osorske, Rapske i Pulske biskupije. Krčki svećenik Pavao Milovčić (s nadimkom Jurović) studirao je u Veneciji dogmatiku i moralku, a Ivan Kraljić (s nadimkom Skutlić) retoriku. Obojica su ostavila neizbrisiv trag u odgoju svećenika glagoljaša i darovite djece na Krku krajem 18. i početkom 19. stoljeća u školama koje su osnovali.³⁰ Sve otpusnice krčkoga svećenstva potpisuje krčki nadbiskup Petar Antun Zuccheri (1739. – 1778.) te se sada bez sumnje može potvrditi za ključak Mihovila Bolonića da je „s biskupom Petrom Zuccherijem naobrazba krčkih glagoljaša krenula na bolje“,³¹ jer im je studij u Veneciji pružio potrebna znanja i alate za osnivanje svojih škola, na korist glagoljaške naobrazbe.³² Osim za spomenutoga svećenika Milovčića u istraženoj fondu pohranjene su otpusnice za sljedeće svećenike Krčke biskupije: Ivana Kraljića,³³ Andriju i Antuna Baldasinija, Bartolomeja Bolonića, Antuna Carobbija, Petra Čikuta, Petra Čubranića, Ivana, Petra i Antu Dederlinića, Antonija Fiorentina, Antuna Frančiškovića, Jeronima Fučića, Matu Grškovića, Jurja Gržetića, Bernarda Ilijića, Anđela Vicka Landija, Matu Magašića, Jeronima Milazzija ml., Josipa Mukovića, Franka Pajalića, Ivana Petrija, Franju Ruzenentija, Nikolu Saftića, Mihovila Zgombića,

(*honestorum negotiorum suorum causa* – accounting for most of the cases found in the analyzed documents), pilgrimage (*Patavium versus devotionis*), service in Venetian churches and institutions, unspecified business on behalf of their dioceses/archdioceses, and spiritual and pastoral obligations – mostly of homiletic nature – during intensive Advent- and Lent-related liturgical activities (*predicationis causa*).

Most of the study-related arrivals in Venice were from Krk, Osor, Rab and Pula Dioceses. Pavao Milovčić (also known as Jurović) from Krk studied dogmatics and moral theology and Ivan Kraljić (also known as Skutlić) studied rhetoric. Both of them left an indelible imprint on the education of Glagolitic priests and gifted children in the schools they themselves had founded in Krk at the late 18th and early 19th centuries.³⁰ All the no-objection letters for the Krk clergy are signed by the Archbishop of Krk Petar Antun Zuccheri (1739 – 1778). This confirms Mihovil Bolonić's conclusion that the “education of the Krk Glagolites improved with the arrival of Bishop Petar Zuccheri”,³¹ because studies in Venice provided them with the knowledge and tools needed for founding schools to the benefit of Glagolitic education.³² In addition to Milovčić, no-objection letters for the following Krk Diocese priests can be found in the funds researched: Ivan Kraljić,³³ Andrija and Antun Baldasini, Bartolomej Bolonić, Antun Carobbi, Petar Čikuta, Petar Čubranić, Ivan, Petar and Ante Dederlinić, Antonio Fiorentino, Antun Frančišković, Jeronim Fučić, Mate Gršković, Juraj Gržetić, Bernard Ilijić, Anđelo Vicko Landi, Mate Magašić, Jeronim Milazzi Jr., Josip Muković, Franko Pajalić, Ivan Petri, Franjo Ruzenenti, Nikola Saftić, Mihovil Zgombić, Antun Zlačić, Antun Spavošić, Toma Stanić, Petar Toljanić, Aleksandar

²⁹ Nije samo Venecija bila odredište za školovanje dalmatinskih svećenika. Primjerice, klerik Josip Fačini s Paga otišao je u veljači 1752. godine na školovanje u Bresciu (*Brixiam versus studiorum causa*). Štoviše, u nekim slučajevima otpusnica je vrijedila za bilo koje učilište na Apeninskome poluotoku po izboru kandidata, napose onih iz plemićkih obitelji. Primjerice, u otpusnici paškoga klerika plemića Ivana Nikole Jadručića zapisano je: *...et in aliquo Italiae Seminario, aut Collegio studii vacare desideres, ad hac dioecesis discedere, teque Italiam versus studiorum causa conferre possis*. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/ Ordinarijata, Liber Extraordinarium II*. (1746. – 1767.), fol. 134v, fol. 174v.

³⁰ O njima više kod Galović 2020: 57–85.

³¹ Bolonić 1980: 102.

³² Usp. Galović 2020: 76.

³³ Ne odnosi se na spomenutoga glagoljaša iz Dubašnice. Ovaj Ivan Kraljić bio je iz Omišlja te ga je biskup Zuccheri poslao na studij u Veneciju 1773. godine. IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 28. 7. 1773.

Indeed, in some cases, no-objection letters were valid for any Italian institution of higher learning of the candidates' choice, particularly for those from noble families. For instance, in the no-objection letter of Ivan Nikola Jadručić, a Pag cleric and nobleman, it is specified: *...et in aliquo Italiae Seminario, aut Collegio studii vacare desideres, ad hac dioecesis discedere, teque Italiam versus studiorum causa conferre possis*. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/ Ordinarijata, Liber Extraordinarium II*. (1746 – 1767), fol. 134v, fol. 174v.

³⁰ For more on them, see Galović 2020: 57–85.

³¹ Bolonić 1980: 102.

³² Cf. Galović 2020: 76.

³³ Not the earlier mentioned Glagolite from Dubašnica. This Ivan Kraljić was from Omišalj; he was sent to study in Venice by Bishop Zuccheri in 1773. IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 28. 7. 1773.

Antuna Zlačića, Antuna Spavošića, Tomu Stanića, Petra Toljanića, Aleksandra Trevellija, Petra Turčića, Ivana Vitezića, Ivana Uravića, Nikolu Zeca, Jurja Zgalića i Ivana Franju Feffa. Kod najvećega broja spomenutih krčkih svećenika hrvatskoga podrijetla zapisan je razlog odlaska u Veneciju *ad studiorum causa* ili *studiorum suorum causa*, a jasno je naznačeno da je riječ o svećenicima glagoljašima.³⁴

Opravdana je pretpostavka da su i svećenici drugih dalmatinskih (nad)biskupija, napose oni za koje nije naveden razlog odlaska u Veneciju, tamo poslani radi studiranja,³⁵ osobito u onim slučajevima u kojima su im mjesni (nad)biskupi dali licencu za boravak u Veneciji na rok od godinu ili više dana.³⁶ Razumljivo je da su osim njih svećenici plemićkoga podrijetla ili oni bogatijih građanskih obitelji gravitirali školovanju na Apeninskome poluotoku, pa tako i u Veneciji. Primjerice, na početku svoga svećeničkog života (u 26. godini) upućen je u Veneciju hvarski svećenik Franjo Ksaver Lucić,³⁷ koji je studije nastavio u Padovi gdje je stekao naslov doktora obaju prava, nakon čega se razvijala njegova crkvena, politička i spisateljska karijera.³⁸

U spisima je 1772. godine zabilježen Ivan Petar Galzigna, rapski svećenik i plemić,³⁹ koji je u Veneciji završio više razrede gimnazije, a potom upisao teologiju i filozofiju te građansko i crkveno pravo te je školovanje završio doktoratom iz teologije i obaju prava u Padovi. Imenovan je 1790. godine trogirskim, a potom 1794. godine rapskim biskupom na vlastiti zahtjev, zbog

Trevelli, Petar Turčić, Ivan Vitezić, Ivan Uravić, Nikola Zec, Juraj Zgalić and Ivan Franjo Feff. For most of these Krk priests of Croatian background, the documents specify *ad studiorum causa* or *studiorum suorum causa* as the reasons for their departure for Venice; it is also specified that the priests in question are Glagolites.³⁴

It is reasonable to assume that priests from other Dalmatian dioceses and archdioceses – particularly the ones for whom the reason for departing for Venice is not specified – were also sent there for studies.³⁵ This particularly applies to those who had obtained their bishops'/archbishops' no-objection letters for staying in Venice for a period of one year or longer.³⁶ Understandably, apart from them, priests of noble birth and those from wealthy families also tended to receive education in Venice or other cities in the Italian Peninsula. For example, Franjo Ksaver Lucić, a priest from Hvar,³⁷ began his clerical career in Venice at the age of 26, but continued his studies in Padua and earned his doctor's degree in canon law and civil law, which was a stepping-stone for his further church, political and writer's career.³⁸ The records also include a 1772 entry for Ivan Petar Galzigna, a priest and nobleman from Rab.³⁹ Having completed his gymnasium education in Venice, he went on to enroll theology and philosophy and civil and canon law and then earn his doctor's degrees in both of them in Padua. In 1790 he was appointed Bishop of Trogir. In 1794, for reasons of health, he was appointed Bishop of Rab at his own request.⁴⁰ Juraj Bon from

³⁴ Primjerice, za svećenika Bernarda Ilijića zapisano je da je *sacerdoti Illirico Parochialis Castri Musculi*, koji se uputio *Venetias uersus studiorum causa* na trogodišnje razdoblje (*triennium*). IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 1. 11. 1765.

³⁵ Primjerice, svećenici Antun Škerbić i Luka Sabalić s Paga dobili su 10. listopada 1753. godine *licentia Venetias petendi studiorum causa ad triennium valitura*. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II. (1746. – 1767.)*, fol. 163v.

³⁶ Primjerice, takvi su slučajevi zabilježeni kod svećenika Jeronima Škvarljića s Iža i Petra Rakamarića s Paga, čije je otpusnice na godinu dana potpisao zadarski nadbiskup Mihovil Toma Triali u rujnu i listopadu 1773. godine. IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 25. 9. 1773. i 14. listopada 1773.

³⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 328.

³⁸ Lucić je 1828. godine tiskao posmrtni govor zagrebačkome nadbiskupu Maksimilijanu Vrhovcu. O njegovoj crkvenoj i spisateljskoj djelatnosti v. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 9, 2021: 118.

³⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 129.

³⁴ For example, the entry for Bernard Ilijić says he was a *sacerdoti Illirico Parochialis Castri Musculi* who went to Venice for his studies (*Venetias uersus studiorum causa*) for a period of three years (*triennium*). IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 1. 11. 1765.

³⁵ For instance, Antun Škerbić and Luka Sabalić from Pag obtained their *licentia Venetias petendi studiorum causa ad triennium valitura* on 10 October 1753. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II. (1746 – 1767)*, fol. 163v.

³⁶ Among such cases are Jeronim Škvarljić from Iž and Petar Rakamarić from Pag. These priests had their no-objection letters signed by the Zadar Archbishop Mihovil Toma Triali in September and October 1773. The letters were valid for a one-year period. IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 25 September 1773 and 14 October 1773.

³⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 328.

³⁸ In 1828, Lucić published his eulogy for the Zagreb Archbishop Maksimilijan Vrhovac. For more on his ecclesiastical activities and writings, see *Hrvatski biografski leksikon*, vol. 9, 2021: 118.

³⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 129.

⁴⁰ Čošković 1998: 564–565 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6595>, accessed on 11 February 2023).

zdravstvenih poteškoća.⁴⁰ Na studij u Veneciju uputio se 1775. godine i svećenik plemićkoga podrijetla Juraj Bon iz Raba.⁴¹

Hrvatski su svećenici često slavili mise u crkvama mletačkih samostana monahinja; primjerice imenjak i prezimenjak poznatijega hrvatskog blaženika Augustin Kažotić iz Trogira slavio je 1785. godine misu u crkvi monahinja S. Sepolcro.⁴² U Veneciji je 1777. godine boravio još jedan poznati trogirski svećenik Lelije Cipico, u svojstvu arhiđakona Trogirskoga kaptola, ali nije naznačen razlog njegova boravka u Veneciji.⁴³ U istraženim spisima zabilježene su tranzicije svećenstva duhovno-pastoralne naravi, primjerice s područja mletačke Istre radi propovjedničke službe (*predicationis causa*),⁴⁴ pa bi to mogao biti razlog i Cipicova boravka u Veneciji.

Osim dokazano obrazovnih razloga, nipošto se ne smije izostaviti mogućnost tranzicije hrvatskoga svećenstva (pa i onoga glagoljaškoga) prema Veneciji zbog kulturnoga i znanstvenoga napredovanja. Zabilježena je tako prisutnost u Veneciji omišškoga svećenika, učitelja (*maestro*) i doktora Franje Biličića 1781. godine i 1788. godine u Veneciji i Chioggi.⁴⁵ Godine 1781. na tri mjeseca dolazi u Veneciju župnik Jelse don Stjepan Milošević,⁴⁶ koji se okušao u skladanju pjesama, čiji je trag zabilježen u maticama župe koje je upravo on započeo zasebno voditi za svako selo u povjerenoj mu župi na Hvaru.⁴⁷

Jednako se bilježi za svećenstvo s prostora Boke kotorske. Opat Sv. Jurja i župnik Perasta Andrija Balović pohodio je Veneciju 1781. godine te tamo proveo nešto manje od godinu dana, zasigurno o kakvome znanstvenom poslu, s obzirom na njegovo obrazovanje (doktor teologije i filozofije) i prepisivačku djelatnost, napose djela zadarskoga nadbiskupa Vicka

Rab, a priest of noble birth, also went to Venice for his studies. He did that in 1775.⁴¹

Croatian priests often celebrated mass in Venetian convent churches. One such example is Augustin Kažotić, a namesake of the better-known Blessed Augustin Kažotić from Trogir, who celebrated mass in the church of the Convent of S. Sepolcro in 1785.⁴² Lelije Cipico, another prominent Trogir priest, stayed in Venice in 1777 in the capacity of archdeacon of the Trogir Chapter, but the reasons for his departure for Venice are not specified.⁴³ As the researched documents also record transitions of clergy for spiritual and pastoral reasons (e.g. from Venetian Istria, for preaching purposes – *predicationis causa*),⁴⁴ this could be the reason for Cipico's staying in Venice.

Besides positively identified educational purposes, the Croatian clergy (including the Glagolites) transitioned to Venice for pursuing their cultural and scientific careers, too. Two such examples include the Omiš priest and teacher (*maestro*) Doctor Franjo Biličić (who stayed in Venice in 1781 and in Venice and Chioggia in 1788),⁴⁵ and Father Stjepan Milošević, a parish priest from Jelsa, who spent three months in Venice in 1781.⁴⁶ Milošević had experience of composing songs, as evidenced in the parish registers that he himself introduced for every village of his parish on the island of Hvar.⁴⁷

There are also entries for clergy from the Bay of Kotor. Andrija Balović, the abbot of St. George's Monastery and parish priest of Perast, went to Venice in 1781 and spent almost a year there. It must have been on science-related business, given his education (doctor of theology and philosophy) and transcribing activities (mostly the works of Zadar Archbishop Vicko Zmajević, 1713 – 1745, and domestic authors).⁴⁸ According

⁴⁰ Čošković 1998: 564–565 : 564–565 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6595>, pregledano 11. veljače 2023.).

⁴¹ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 424.

⁴² IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 332.

⁴³ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 21. 4. 1777. Cipico je kasnije postao splitski nadbiskup. V. Kovačić 1989: 679–680 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3602>, pregledano 11. veljače 2023.).

⁴⁴ U studenome 1774. godine u tome je svojstvu zabilježen porečki kanonik i doktor teologije Ivan Artusi, kojemu je dana *licentia celebrandi, verbum Dei annuntianti, nec non Sacramentum Poenitentiae administrandi in ecclesia Gradensis*. IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 346.

⁴⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 16. 11. 1781.; br. 383.

⁴⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, kut 3, br. 197.

⁴⁷ V. Bezić-Božanić 1987: 113–121.

⁴¹ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 424.

⁴² IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 332.

⁴³ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 21. 4. 1777. Cipico later became Archbishop of Split. See Kovačić 1989: 679–680 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3602>, accessed on 12 February 2023).

⁴⁴ One such example is Ivan Artusi, a Poreč canon and doctor of theology. In November 1774, he obtained a *licentia celebrandi, verbum Dei annuntianti, nec non Sacramentum Poenitentiae administrandi in ecclesia Gradensis*. IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 346.

⁴⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 16. 11. 1781; no. 383.

⁴⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, kut 3, no. 197.

⁴⁷ See Bezić-Božanić 1987: 113–121.

⁴⁸ For more on him, see *Hrvatski biografski leksikon*, vol. 1, 1983: s.v. Balović, Andrija, 401–402 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1192>) (accessed on 12 February 2023).

Zmajevića (1713. – 1745.) i domaćih pisaca.⁴⁸ Marko Antun Gregorina, kotorski plemić, kanonik i generalni vikar Kotorske biskupije, zabilježen je u spisima od 1785. godine do 1787. godine,⁴⁹ kada se uputio u Veneciju te potom prešao u Padovu, gdje je 14 godina bio duhovnik i profesor teologije, do imenovanja kotorskim biskupom 1801. godine.⁵⁰ U Veneciji je od 1759. do 1764. godine boravio svećenik Ivan Orlandić, nećak (*domesticus et familiaris*) učenoga i utjecajnoga skradinskog biskupa Budvanina Antuna Bečića (1754. – 1759.), koji je prijateljevao s moćnom mletačkom obitelji Rezzonico, a napose s kardinalom Carlom Rezzonicom, kasnijim papom Klementom XIII. (1758. – 1769.).⁵¹ Iste godine kada je papa imenovao prijatelja Bečića hvarskim biskupom (1759.), uputio je nećaka u Veneciju, koji je kasnije prešao u Barsku nadbiskupiju.⁵²

U slučajevima tranzicije prema Veneciji i okolnim mjestima u svrhu hodočašća, u otpusnici bi nerijetko (nad)biskupi tu činjenicu naglasili – *in inclyta Venetiarum Urbe, uel allis in locis morari*.⁵³ Don Antun Sablić iz Brgulja na otoku Molatu boravio je u Veneciji od veljače 1771. godine, odakle se nakon veljače 1772. godine uputio na hodočašće Gospi Loretskoj. Na dopusnici Mletačkoga patrijarhata zapisano je da se u srpnju zadržao tri dana u Ankoni (od 17. do 19. srpnja). U Loretu u Gospinu svetištu (*in Alma Domo Laureti*) slavio je misu 20. srpnja 1772., odakle je krenuo prema Asizu. U Folignu je slavio misu 28. srpnja 1772. te konačno u Asizu 29. srpnja 1772. godine.⁵⁴ Prema svemu sudeći, za takvo putovanje trebalo je dobro poznavati talijanski jezik, a ako se uzme u obzir slavlje svetih misa u različitim mjestima Apeninskoga poluotoka i liturgijski latinski jezik,⁵⁵ to svjedoči o dobrome obrazovanju glagoljaša

to the records from between 1785 and 1787, Marko Antun Gregorina, a Kotor nobleman and canon and the General Vicar of Kotor,⁴⁹ travelled to Venice in that period. He later moved to Padua where he spent 14 years as a spiritual guide and professor of theology, until his appointment as Bishop of Kotor in 1801.⁵⁰ Ivan Orlandić lived in Venice from 1759 to 1764. He was a nephew (*domesticus et familiaris*) of Antun Bečić, Bishop of Skradin (1754 – 1759) and an influential scholar, originally from Budva, who was a friend of the powerful Venetian Rezzonico family, including Cardinal Carlo Rezzonico, later Pope Clement XIII (1758 – 1769).⁵¹ In 1759, the Pope appointed Bečić the Bishop of Hvar and sent his nephew to Venice. Orlandić was later sent the Bar Archdiocese.⁵²

In cases of transition to Venice and adjacent cities for pilgrimage purposes, bishops/archbishops would often specify this in no-objection letters: *in inclyta Venetiarum Urbe, uel allis in locis morari*.⁵³ Father Antun Sablić from Brgulje on the island of Molat moved to Venice in February 1771; in February 1772, he went on pilgrimage to Our Lady of Loreto. According to the no-objection letter issued by the Patriarchate of Venice, he spent three days in Ancona (17–19 July 1772), celebrated mass in the shrine in Loreto (*in Alma Domo Laureti*) on 20 July and then moved on to Assisi. On the way, he stopped at Foligno and celebrated mass there on 28 July. Finally, he celebrated mass in Assisi on 29 July 1772.⁵⁴ To all appearances, such a journey required good knowledge of Italian language and – given celebrations of mass in various places in the Peninsula – of the liturgical Latin language.⁵⁵ This can be seen as evidence of good education of the Glagolitic priests in transition in the second

⁴⁸ O njemu v. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, 1983: s.v. Balović, Andrija, 401–402 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1192>) (pristupljeno / accessed 12/02/2023).

⁴⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, kut 3, br. 352.

⁵⁰ O njemu v. Čoralić 2004b: 267–277; Belan 2012: 17–41.

⁵¹ V. Kapetanović 2008: 42.

⁵² IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 46.

⁵³ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 111.

⁵⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 23.

⁵⁵ Pojedini su svećenici glagoljaši u Zadru tijekom misnoga slavlja usporedo rabili staroslavenski i latinski jezik, što nije bilo dopušteno, te su u tom slučaju zabilježeni ukori nadbiskupa i prijetnje suspenzijom i crkvenim zatvorom. Primjerice, glagoljaš Toma Bungurović iz Pakoštana slavio je na dan sv. Roka 1708. godine svetu misu u crkvi Gospe od Kaštela u Zadru *parte in Illirico, et parte in latino mischiando le parole con grandissimo*

⁴⁹ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 352.

⁵⁰ For more on him, see Čoralić 2004b: 267–277; Belan 2012: 17–41.

⁵¹ See Kapetanović 2008: 42.

⁵² IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 46.

⁵³ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 111.

⁵⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 23.

⁵⁵ In Zadar, some Glagolitic priests celebrated mass partly in Old Slavonic and partly in Latin language, which was not allowed. There were cases when they were reprimanded by the archbishop and were threatened with suspension and detention. For example, in 1708, on St. Roch's Day, Glagolitic priest Toma Bungurović from Pakoštane celebrated Holy Mass in the Church of Our Lady of Kaštel Zadar, *parte in Illirico, et parte in latino mischiando le parole con grandissimo scandalo di quelli astanti*. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum I.* (1696 – 1718), unmarked fol. (18 August 1708).

zabilježeni u tranziciji u drugoj polovini 18. stoljeća.⁵⁶ Nekoliko činjenica iz istražene arhivske građe ide tomu u prilog. Don Antun Skalkov s Oliba slavio je 1787. godine misu u crkvi *del pio Luogo degl'Incurabili*, gdje su se liječili oboljeli od sifilisa.⁵⁷ Don Antun Grdović iz Preka ispovijedao se na talijanskome jeziku na Lidu u Veneciji kod talijanskoga svećenika. Grdović je u svibnju 1773. godine krenuo preko Venecije u Padovu, zasigurno na hodočašće i proslavu svetkovine svoga imenjaka sv. Antuna, za što mu je zadarski nadbiskup Mihovil Toma Triali dao otpusnicu na 50 dana.⁵⁸ Na hodočašće sv. Antunu Padovanskome uputio se u siječnju 1789. godine don Ante Koščica iz Oliba,⁵⁹ za što je dobio otpusnicu u trajanju od osam mjeseci, no on je u Veneciji boravio 1786. i 1787. godine.⁶⁰ S obzirom na relativno dugo razdoblje u otpusnici (osam mjeseci), može se pretpostaviti da je Koščica krenuo na put – *Patauium uersus deuotionis* – pješice, čemu u prilog ide i činjenica da je za isto hodočašće spomenutome zadarskom svećeniku Grdoviću nadbiskup dao otpusnicu na 50 dana, što sugerira odlazak pomorskim putem iz Zadra u Veneciju te potom dalje u Padovu hodočasničkim putem. Pregledom arhivske građe Zadarske nadbiskupije uočeno je da su razlozi hodočašća uglavnom bili penitencijarne, štovalačke (*deuotionis causa*) ili posredničke naravi,⁶¹

half of the 18th century.⁵⁶ There are a few facts from the archival documents that support this. In 1787, Father Antun Skalkov from Olib celebrated mass in the church *del pio Luogo degl'Incurabili*, where patients with syphilis were being treated.⁵⁷ Father Antun Grdović from Preko was making confessions in Italian to an Italian priest on the Venetian Lido. In May 1773, Grdović went to Padua via Venice, most likely to go on a pilgrimage and celebrate St. Anthony's Day (his namesake). For this purpose he obtained a 50-day no-objection letter from the Zadar Archbishop Mihovil Toma Triali.⁵⁸ Father Ante Koščica from Olib went on a pilgrimage to St. Anthony of Padua in January 1789.⁵⁹ For this purpose, he was given a no-objection letter valid for eight months; however, he also stayed in Venice in 1786 and 1787.⁶⁰ Based on the relatively long validity of the letter (eight months), it can be assumed that Koščica made his trip – *Patauium uersus deuotionis* – on foot. Supporting this is the fact the archbishop also issued such letter to the earlier mentioned Zadar priest Grdović for the same pilgrimage and that this letter was only valid for 50 days, suggesting that Grdović left Zadar for Venice by sea and then took the pilgrim's road to Padua. Documents from the archives of the Zadar Archdiocese indicate that the reasons for pilgrimage were mostly of penitentiary, devotional (*deuotionis causa*) or mediatory nature,⁶¹ based

scandalo di quelli astanti. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum I.* (1696. – 1718.), neozn. folija (18. 8. 1708.).

⁵⁶ Obrazovanje su stjecali na raznim stranama. U spisima Arhiva Zadarske nadbiskupije zabilježeno je da su pojedini svećenici glagoljaši, poput don Jurja Matkovića s Oliba 1755. godine, odlazili na školovanje u Osor (...*et ad Auxerensis dioecesis studiorum causa te conferre*). HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746. – 1767.), fol. 195r. Podatak je vrijedan jer se u raspravi o postojanju osorskoga glagoljaškog sjemeništa Slavko Kovačić suprotstavio pretpostavci Franje Velčića o njegovu postojanju sredinom 18. stoljeća pa ostaje nepoznato gdje se *studiorum causa* na Osoru uputio don Juraj Matković. Usp. Kovačić 2020: 50–51.

⁵⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 395.

⁵⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 189.

⁵⁹ Koščica je bio đak Zmajevićeva glagoljaškoga sjemeništa u Zadru, gdje je u svojstvu đakona boravio 1783. godine, prije svećeničkoga ređenja. Usp. Dundović 2018: 290.

⁶⁰ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 381.

⁶¹ Riječ je o pobožnim nakanama ili oporučnim legatima na temelju kojih oporučitelj ostavlja financijska sredstva za onoga tko je voljan u njegovo ime hodočastiti u jedno ili više svetišta na Apeninskome poluotoku (Padova, Asiz, Rim...) ili čak u Jeruzalem. Kada bi tu zadaću preuzeli na sebe svećenici ili redovnici, mjesni (nad)biskup izdao bi im otpusnicu za putovanje na određeno vrijeme, ovisno o udaljenosti destinacije. Primjerice, zadarski svećenik Ivan Tanzlingher Zanotti hodočastio je 1723. godine *ad*

⁵⁶ They received their education in various places. According to the documents from the Archives of the Zadar Archdiocese, some Glagolitic priests, like Father Juraj Matković from Olib in 1755, went to Osor for their education (...*et ad Auxerensis dioecesis studiorum causa te conferre*). HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746 – 1767), fol. 195r. This is a valuable piece of information because, in a debate on the existence of a Glagolitic preparatory seminary in Osor, Slavko Kovačić challenges Franjo Velčić's hypothesis that such a seminary existed in Osor in the mid-18th century. It therefore remains unclear where in Osor did Father Juraj Matković go for *studiorum causa*. Cf. Kovačić 2020: 50–51.

⁵⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 395.

⁵⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 189.

⁵⁹ Koščica attended the Zmajević Glagolitic Seminary in Zadar, where he stayed in the capacity of deacon in 1783, prior to being ordained. Cf. Dundović 2018: 290.

⁶⁰ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 381.

⁶¹ These were devotional intentions of legators, who would bequeath financial assets to those willing to go on a pilgrimage to one or more shrines in the Italian Peninsula (Padua, Assisi, Rome...), or even Jerusalem, on their behalf. If such legatees were priests or monks, local bishops/archbishops would issue to them no-objection letters valid for a certain period, depending on destination. For example, in 1723, Ivan Tanzlingher Zanotti, a priest from Zadar, went on an *ad limina* pilgrimage to Rome (to the graves of the Apostles St. Peter and St. Paul) on behalf of

utemeljene na oporučnim legatima na tragu onih sred-njovjekovnih.⁶²

Neizostavna stanica za hrvatsko svećenstvo u Veneciji bila je hrvatska bratovština (*Confraternità di Illirici*)⁶³ koju je u drugoj polovini 18. stoljeća duhovno posluživao svećenik Andrija Marčević,⁶⁴ kod kojega su se mnogi dalmatinski svećenici ispovijedali, o čemu je on osobno dao svjedočanstvo. Don Ivan Maričić, svećenik Zadarske nadbiskupije, 27. lipnja 1771. godine dobio je dopuštenje *celebrandi ad annum* te ponovno 27. lipnja 1772. te 10. rujna 1773. godine.⁶⁵ U istraženoj fondu pohranjena su učestala svjedočanstva don Ivana Maričića o svećenicima s područja mletačke Dalmacije i Albanije koji su se kod njega redovito ispovijedali pa je opravdana pretpostavka da je u Veneciji vršio neku crkvenu službu, koja u spisima nije naznačena, tim više što se s lakoćom služio talijanskom jezikom, a izgledno i latinskim. Don Ivan je vlastoručno pisao svjedočanstva na talijanskome jeziku i urednim rukopisom o hrvatskome svećenstvu koje je ispovijedao (Slika 5).

Upravo su pisana svjedočanstva uvjerljiv dokaz o pastoralnome angažmanu hrvatskoga svećenstva na području Mletačkoga patrijarhata. Naime, za vrijeme boravka svećenstva s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije – bez obzira na stalež i svrhu dolaska – na području Venecije i njezina okružja crkvene su vlasti potraživale mjesečna izvješća župnika, kapelana, sakristana, upravitelja samostana i sl. o njihovu svećeničkome vladanju. Unatoč otpusnicama mjesnih (nad)biskupa i dopusnicama kancelarije Mletačkoga patrijarhata za slavlje sakramenata svećenstvo s hrvatske obale nije moglo međusobno davati takva svjedočanstva. To su bez iznimke uvijek činili svećenici angažirani u pastoralu na području grada iz čega proizlazi da je ranije spomenuti svećenik Maričić bio jedan od

on testament provisions similar to those from the Middle Ages.⁶²

Croatian clergy in Venice would always pay a visit to the Croatian confraternity (*Confraternità di Illirici*)⁶³ there. In the second half of the 18th century, its spiritual guide was Andrija Marčević.⁶⁴ He heard confessions of many Dalmatian priests, of which he left his own account. Father Ivan Maričić, a priest in the Zadar Archdiocese, received a *celebrandi ad annum* permit on 27 June 1771, on 27 June 1772, and once again on 10 September 1773.⁶⁵ The researched funds contain Father Maričić's numerous accounts on priests from Venetian Dalmatia and Albania who regularly confessed to him, indicating that he must have carried out an unspecified ecclesiastical service in Venice – particularly because he was fluent in Italian and, very likely, in Latin. Father Ivan left accounts on the Croatian clergy whose confessions he had heard, written with his own hand in Italian language (Figure 5).

It is these hand-written accounts that represent convincing evidence of the pastoral activities of Croatian clergy in the Patriarchate of Venice: The church authorities of Venice and its surroundings required from parish priests, curates, sacristans, monastery administrators etc. to submit monthly reports on the behavior of the priests from Venetian Istria, Dalmatia and Albania for the duration of their stay, regardless of their clergy order and purpose of arrival. Despite the no-objection letters from their local bishops/archbishops and Patriarchal Chancery's permits for celebrating sacraments, the clergy from Croatian coasts could not issue such confirmations to each other. Without exception, the priests in charge of this were the ones engaged in pastoral activities within Venice city limits. This implies that Maričić was one such priest. Venetian church authorities were rather strict in controlling the lives of foreign priests (*forestieri*) in Venice. It does

limina (na grobove apostola sv. Petra i Pavla) u Rim u ime Antonija Pauletija – *devotionis causa peregrinare statuerit*. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium I.* (1718. – 1733.), fol. 151r.

⁶² Sustavni prikaz problematike v. kod Ladić 2012.

⁶³ Riječ je o Bratovštini sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Priručna literatura mahom autorice Lovorke Čoralić navedena je u bilj. 1. V. još Čoralić 1994b.

⁶⁴ Don Andrija Marčević bio je zadarski svećenik iz Molata. Prvu poznatu otpusnicu za Veneciju dobio je 11. listopada 1754. godine. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746. – 1767.), fol. 179v.

⁶⁵ IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, kut. 80, neozn. fol.

Antonio Pauletti – *devotionis causa peregrinare statuerit*. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium I.* (1718 – 1733), fol. 151r.

⁶² For a systematic description of the subject, see Ladić 2012.

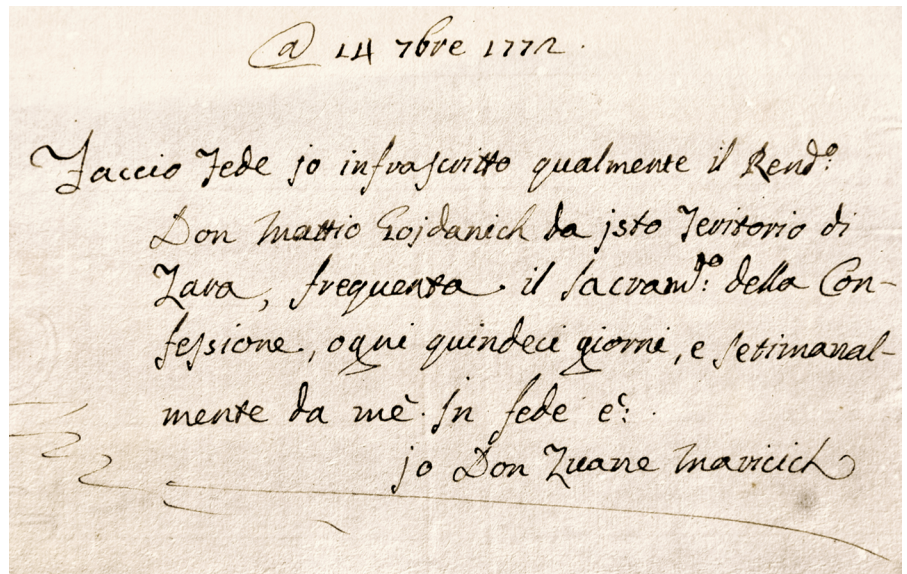
⁶³ It was the Confraternity of Sts. George and Tryphon in Venice. Related literature, mostly by Lovorka Čoralić, is cited in n. 1. For more, see Čoralić 1994b.

⁶⁴ Father Andrija Marčević was a Zadar-based priest from Molat. His first recorded no-objection letter for Venice is dated 11 October 1754. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746 – 1767), fol. 179v.

⁶⁵ IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, box 80, unmarked fol.

Slika 5. Rukopisno svjedočanstvo don Ivana Maričića o sakramentalnoj ispovijedi don Mate Gojdanića s Ista (Izvor: IT-ASPVe, Curia Patriarcale di Venezia, Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi, kut. 3, neozn. folija)

Figure 5. Father Ivan Maričić's handwritten account on a sacramental confession of Father Mate Gojdanić from Ist (Source: IT-ASPVe, Curia Patriarcale di Venezia, Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi, box 3, unmarked fol.)

njih. Mletačke crkvene vlasti prilično su strogo kontrolirale život stranoga svećenstva (*forestieri*) pristigloga u Veneciju. Stoga ne čudi visoki udio posvjedočenja u istraženome fondu u kojemu se uvijek naglašava da svećenici stanuju kod „časnih osoba na dobrome glasu (*persone oneste e di buona fama*)“, da redovito nose svećeničko odijelo i kleričku tonzuru (*in veste talare e colla tonsura clericale*) te da žive primjerenim svećeničkim životom (*religioso di onesti e buoni costumi*). U suprotnome, mletački patrijarh bi ih suspendirao, o čemu svjedoče zabilježeni slučajevi u misnim knjžicama crkve sv. Marka. Primjerice, za don Vittorija Zanettija iz Zadra ta je zabrana stigla od samoga dužda (*Sua Serenità*), nažalost bez upisanoga razloga zabrane.⁶⁶ Svećenika Martina Jurića iz Makarske suspendirao je mletački primicerij.⁶⁷

Za glagoljaša don Šimu Božulića iz Veloga Rata posvjedočeno je da je neprekinuto (*in corso di tre anni*) u razdoblju 1773. – 1776. godine slavio *quotidiamente* misu u crkvi S. Fosca, a potom u crkvi S. Martino u Veneciji.⁶⁸ No, prema prikupljenim podacima u spomenutom leksikonu mons. Pavla Kera, on je i kasnije u više navrata putovao prema Veneciji (1779., 1780.,

not surprise then that, in numerous accounts in the researched funds, it is underlined that the priests in question live at honest and reputable persons (*persone oneste e di buona fama*), that they regularly wear their clerical clothing and tonsures (*in veste talare e colla tonsura clericale*) and that they lead exemplary clerical lives (*religioso di onesti e buoni costumi*). Otherwise, the Patriarch of Venice would suspend them, as can be seen in the mass records of St. Mark's Church. For instance, Father Vittorio Zanetti from Zadar was suspended by the Doge (*Sua Serenità*) himself; unfortunately, the reason for suspension is not specified.⁶⁶ Martin Jurić from Makarska, on the other hand, was suspended by the Venetian primicerius.⁶⁷

For the Glagolitic priest Šime Božulić from Veli Rat, it is reported that, between 1773 and 1776 (*in corso di tre anni*), he continuously celebrated the *quotidiamente* mass in the Church of S. Fosco and then in the Church of S. Martino in Venice.⁶⁸ Also, according to the entries from the already mentioned lexicon of Msgr. Pavao Kero, he made additional trips to Venice later on (in 1779, 1780, 1782, 1783 and 1788) – “looking for a job”, as specified by the author.⁶⁹ We should definitely

⁶⁶ Adì 24 Giugno 1771. Per ordine di Sua Serenità non si deue permettere di celebrare la Santa Messa in questa Chiesa Ducale come ne pure nell'altre Chiese Ducali al Sacerdote D(on) Vittorio Zanetti di Zara. IT-ASPVe, Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo, kut. 80, neozn. fol.

⁶⁷ Adì 2 Agosto 1771. D(on) Martino Jurich da Macasca fu sospeso da Mons(igno)r Ill(ustrissi)mo e Reu(erendissi)mo Primicerio. IT-ASPVe, Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo, kut. 80, neozn. fol.

⁶⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 229.

⁶⁶ Adì 24 Giugno 1771. Per ordine di Sua Serenità non si deue permettere di celebrare la Santa Messa in questa Chiesa Ducale come ne pure nell'altre Chiese Ducali al Sacerdote D(on) Vittorio Zanetti di Zara. IT-ASPVe, Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo, box 80, unmarked fol.

⁶⁷ Adì 2 Agosto 1771. D(on) Martino Jurich da Macasca fu sospeso da Mons(igno)r Ill(ustrissi)mo e Reu(erendissi)mo Primicerio. IT-ASPVe, Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo, box 80, unmarked fol.

⁶⁸ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 229.

⁶⁹ Kero 2011a: 79.

1782., 1783. i 1788.), „trbuhom za kruhom“, kako je to naveo autor.⁶⁹ Nipošto se ne smije izostaviti činjenica da su hrvatski glagoljaši glagoljali i u mletačkim crkvama. U prilog tome ide zapis iz Arhiva Zadarske nadbiskupije o glagoljašu Ivanu Grdoviću iz Sutomišćice,⁷⁰ koji je od Marka Banoldija 1704. godine posudio glagoljski misal te ga odnio sa sobom u Italiju, a vratio ga je *in pessimo stato* pa mu je nadbiskup 1708. godine naredio da Banoldiju mora dati drugi misal, pod prijetnjom kazne od 40 lira, što je bila vrijednost novoga misala.⁷¹

Uz to, u svjedočanstvima je jasno naznačeno da hrvatsko svećenstvo slavi misu *come comanda il Ritto de Sacri Canon, e le nostre Costituzioni Synodali, e Patriarcali*, što je značilo na latinskome jeziku, a osobito u duždevoj crkvi, što ide u prilog tezi da su hrvatski svećenici, čak i glagoljaši, o kojima se u radu raspravlja morali poznavati liturgijski latinski jezik, poput primjerice zadarskoga glagoljaša Antuna Dragovića iz Dragova, koji je u dva navrata – 19. kolovoza 1768. i 4. rujna 1773. godine – slavio misu u crkvi sv. Marka.⁷² Zbog toga i jesu mogli preuzimati crkvene službe u Veneciji, što opet otvara novo povijesno pitanje – jesu li, s obzirom na veliki broj svećenstva u dalmatinskim biskupijama, tranzicije svećenstva – napose glagoljaškoga – prema Veneciji dijelom bile uvjetovane i ekonomskim razlozima,⁷³ zbog boljih (i isplativijih nadarbina u Mletcima), odnosno je li moguće govoriti o crkveno-ekonomskoj tranziciji između dviju jadranskih obala u drugoj polovini 18. stoljeća?

⁶⁹ Kero 2011a: 79.

⁷⁰ U razmatranome razdoblju nekoliko je svećenika glagoljaša iz Sutomišćice odnosno Preka nosilo isto ime i prezime te nije sigurno je li riječ o istome svećeniku koji je spomenut u radu u kontekstu pobune težaka.

⁷¹ ...cometemo al sudetto pre Zuanne che in triduo debba dare al medesimo Banoldi un'altro messale buono della qualità, et bontà del suo come era quando glielo diede ad imprestito in pena di lire 40, ualore di un messale nuouo. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum I.* (1696. – 1718.), neozn. folija (12. 10. 1708.).

⁷² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, kut. 80. neozn. fol.

⁷³ Poznato je da su mletački svećenici i redovnici slali misne intencije iz Venecije svećenicima glagoljašima u Zadar za izgovor. Primjerice, župnik Žmana na Dugom otoku don Toma Pavušić izgovorio je 71 misu, koju je naručio fra Anselmo Zecchini iz samostana S. Francesco di Paola u Veneciji (*Ordo Minimorum*). HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746. – 1767.), fol. 312r.

mention here the fact that Croatian Glagolites also celebrated Glagolitic mass in Venetian churches. Supporting this is the entry on the Glagolitic priest Ivan Grdović from Sutomišćica,⁷⁰ found in the archives of the Zadar Archdiocese. Apparently, in 1704, Grdović borrowed from Marko Banoldi a copy of the Glagolitic missal, took it with him to Italy and returned it *in pessimo stato*. In 1708, the archbishop ordered him to give Banoldi another missal, on penalty of 40 lira – the amount equaling the cost of a new missal.⁷¹

Also, the accounts clearly specify that Croatian clergy were celebrating mass *come comanda il Ritto de Sacri Canon, e le nostre Costituzioni Synodali, e Patriarcali* – in other words, in Latin language, particularly in the Doge's church. This supports the thesis that Croatian priests – including the Glagolites, discussed in this paper – were obliged to speak liturgical Latin (e.g. the Zadar Glagolite Antun Dragović from Dragove, who celebrated mass in St. Mark's Church on two occasions – 19 August 1768 and 4 September 1773⁷²). This enabled them to assume church duties in Venice, which begs another historical question: given the large numbers of clergy in Dalmatian dioceses, was the transition of clergy to Venice – particularly that of the Glagolitic priests – partly based on economic reasons (due to higher donations to the Church in Venice)?⁷³ In other words, can we talk about both church-related and economic reasons for the transition between two Adriatic coasts in the second half of the 18th century?

⁷⁰ In the period observed, several Glagolitic priests from Sutomišćica and Preko had the same name. Therefore, it is not certain if it is the same priests as the one mentioned in the context of the farm laborers' revolt.

⁷¹ ...cometemo al sudetto pre Zuanne che in triduo debba dare al medesimo Banoldi un'altro messale buono della qualità, et bontà del suo come era quando glielo diede ad imprestito in pena di lire 40, ualore di un messale nuouo. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum I.* (1696 – 1718), unmarked fol. (12 October 1708).

⁷² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, box 80, unmarked fol.

⁷³ It is known that Venetian priests and monks sent requests to the Glagolitic priests in Zadar to offer mass intentions in their local archdiocese. For example, Father Toma Pavušić, the parish priest in Žmana on the island of Dugi otok, offered 71 masses at the request of Father Anselmo Zecchini from the Monastery of S. Francesco di Paola in Venice (*Ordo Minimorum*). HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II.* (1746 – 1767), fol. 312r.

Hrvatsko svećenstvo zabilježeno u pastoralu u Veneciji

Na to pitanje dijelom se može pozitivno odgovoriti na temelju istražene i analizirane građe u kojemu se nalazi nekolicina upisa o pastoralnome angažmanu hrvatskoga svećenstva – gradskoga i glagoljaškoga – u župama i crkvenim ustanovama u Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća. Primjerice, don Marko Stuparić, svećenik Osorske biskupije, zabilježen je kao župnik crkve S. Moisè u Veneciji 1785. godine te je u svojstvu aktivnoga pastoralnog djelatnika Mletačkoga patrijarhata mogao izdati posvjedočenje o svome subratu (*essendo mio patriotto*) iz Osorske biskupije don Stjepanu Stefiću (Slika 6).⁷⁴

Don Paškval Kačić preuzeo je 1780. godine službu mansionara u crkvi S. Geminiano,⁷⁵ koja se nalazila na središnjem Trgu sv. Marka u Veneciji, a srušio ju je Napoleon 1807. godine. Zadarski svećenik i glagoljaš Antun Šimuncin (*Simoncini*) iz Sali vršio je službu mansionara u crkvi Della Pietà u Veneciji 15 godina. Prema dopusnici mletačkoga primicerija Petra Diedo od 25. veljače 1781. godine (1782. prema *more veneto*) u Veneciju je došao 1764. godine.⁷⁶ S obzirom na to da je crkva građena od 1745. do 1760. godine, a nalazi se tik uz *Riva degli Schiavoni* u predjelu Castello, moguće je da je Šimuncin vršio i službu kapelana za hrvatske iseljenike i one koji su tamo pristizali iz hrvatskih krajeva. Isti je svećenik bio kapelan na tartani kapetana Antuna Lukovića iz Prčanja 1766. godine,⁷⁷ koju je te godine mletački Senat unovačio s ciljem sudjelovanja u vojnome pohodu protiv tripolitanskih gusara.⁷⁸

Osim Šimuncina u službi kapelana na brodu *Alla Grazia Divina* Ivana Ragusina pok. Franje iz Lošinja zabilježen je svećenik Ninske biskupije don Mate Tomljenović pok. Jakova iz Zemunika.⁷⁹ Don Mate je

Records on Croatian clergy's pastoral activities in Venice

Based on the researched and analyzed documents, which include a number of entries on the pastoral activities of Croatian clergy – both urban (Latin) and Glagolitic – in the parishes and church institutions in Venice in the second half of the 18th century, a partly positive answer can be given to this question. For example, in 1785, in the capacity of an active pastoral staff member of the Patriarchate of Venice, Father Marko Stuparić, the parish priest of the Church of S. Moisè in Venice, originally from the Osor Diocese, issued a certification on Father Stjepan Stefić, his fellow countryman (*essendo mio patriotto*) from the Osor Diocese (Figure 6).⁷⁴

In 1780, Father Paškval Kačić took over as the mansionary of the Church of S. Geminiano,⁷⁵ which stood in Venice's central St. Mark's Square until Napoleon tore it down in 1807. Antun Šimuncin (*Simoncini*), a Zadar-based Glagolitic priest, originally from Sali, was the mansionary of the Venetian Church of Santa Maria della Visitazione (della Pietà) for 15 years. According to the no-objection letter issued by the Venetian primicerius Pietro Diedo on 25 February 1781 (1782, according to *more veneto*), he came to Venice in 1764.⁷⁶ Since the church was built from 1745 to 1760 and was located next to *Riva degli Schiavoni* in Castello district, it is possible that Šimuncin was also a curate for Croatian emigrants and all those coming from Croatian lands. The same priest was also the chaplain on the tartane of Captain Antun Luković from Prčanj in 1766.⁷⁷ That year, the Senate of Venice recruited the ship for the campaign against the pirates of Tripoli.⁷⁸

There were other chaplains on Venetian ships besides Šimuncin. Aboard the ship *Alla Grazia Divina*, commanded by Captain Ivan Ragusin from Lošinj, son of Franjo, was Father Mate Tomljenović, son of Jakov from Zemunik, a priest from the Nin Diocese.⁷⁹

⁷⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 329.

⁷⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, neozn. folija.

⁷⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 166.

⁷⁷ O angažmanu vojnih kapelana u ranome novom vijeku u Lavenia 2018.

⁷⁸ Čoralić 2013: 302 (Prilog 2).

⁷⁹ Mletački Senat angažirao je 27. srpnja 1764. godine spomenuti brod *de V. nauii alla mercanzia per il uiaggio di Barbaria e ritorno in Venezia*. IT-ASVe, Scuole piccole e suggragi, b. 520, filza 52 (1/12/1763-30/11/1764), br. 67. O trgovačkoj plovidbi i angažmanu ratnih brodova Mletačke Republike radi osiguranja plovnih putova protiv gusara u drugoj polovini 18. stoljeća v. Caimmi 2018.

⁷⁴ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 329.

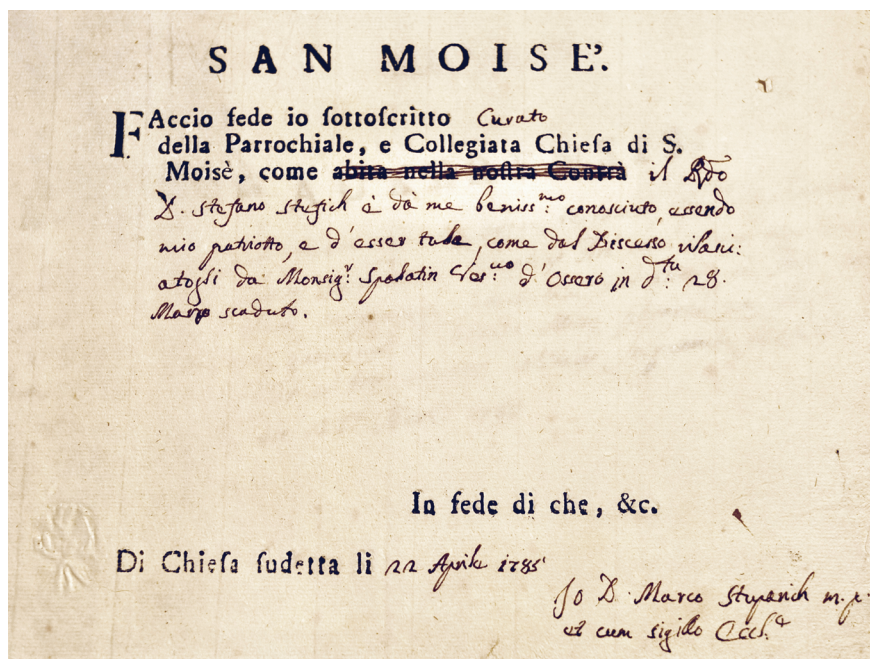
⁷⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, unmarked fol.

⁷⁶ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 166.

⁷⁷ For engagement of chaplains in Early Modern Age, see Lavenia 2018.

⁷⁸ Čoralić 2013: 302 (Table 2).

⁷⁹ On 27 July 1764, the Senate of Venice recruited the ship *de V. nauii alla mercanzia per il uiaggio di Barbaria e ritorno in Venezia*. IT-ASVe, Scuole piccole e suggragi, b./no. 520, filza 52 (1/12/1763-30/11/1764), no. 67. For maritime trade and the hiring of Venetian warships to protect the sea-lanes from pirate attacks in the second half of the 18th century, see Caimmi 2018.

Slika 6. Posvjedočenje don Marka Stuparića, župnika Župe S. Moisè u Veneciji, o don Stjepanu Stefiću iz Veloga Lošinja (Izvor: IT-ASPVe, Curia Patriarcale di Venezia, Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi, kut. 3, br. 329)

Figure 6. Certification on Father Stjepan Stefić from Veli Lošinj, issued by Father Marko Stuparić, priest of the parish of S. Moisè in Venice (Source: IT-ASPVe, Curia Patriarcale di Venezia, Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi, box 3, no. 329)

rođen u Smiljanu, na području Senjske biskupije, o čemu svjedoči upis u zadarskim ispravama iz 1752. godine. Školovao se u Ninu kod biskupa Tome Nekića, gdje je primio niže redove i đakonat, a za svećenika ga je zareadio splitski nadbiskup. U trenutku nastanka spisa bio je pod jurisdikcijom – *ratione domicilis* – zadarskoga nadbiskupa Mate Karamana koji ga je, „zbog nedostatnoga znanja slavlja misa iz glagoljaškoga misala“ suspendirao.⁸⁰ Vjerojatno je don Mate potom bio bolje poučen, a zabilježena je njegova nazočnost u Veneciji 1773. i 1774. godine.⁸¹ U knjižici crkve sv. Marka u Veneciji upisan je 3. listopada 1774. godine.⁸² U spisima Arhiva Zadarske nadbiskupije zabilježeno je imenovanje glagoljaša

According to a 1752 document from the Zadar archives, Father Mate was born in Smiljan, in the Senj Diocese. He received education in Nin, under Bishop Toma Nekić, where he was also conferred minor orders and then ordained as deacon. The Archbishop of Split ordained him as priest. When the document was made, he was under jurisdiction – *ratione domicilis* – of Zadar Archbishop Mate Karaman. On account of “insufficient knowledge of celebrating mass from the Glagolitic missal”, the archbishop suspended him.⁸⁰ Father Mate probably improved his knowledge afterwards. His presence in Venice in 1773 and 1774 is also recorded.⁸¹ His name can be found in the records of St. Mark’s Church, in an entry made on 3 October 1774.⁸²

⁸⁰ *Inherendo Constitutioni Innocentii PP. XII, quae incipit: Speculatores circa ordinum collationem editae, nec non decretis Sac. Conc. Triden., quibus tribuitur cuicumque episcopo facultas suos subditos ratione originis, uel domicilis ab alienis episcopis promotos quoad scientiam examinandi, praefatumque Matthaeum Tomglianouich sacerdotem Illyricum a caeremoniarum magno super missae caeremoniis, et ab alio presbitero super Illyrico misalis lecturam examinatum, et minime idoneum repertum tanquam ad ordines promotum contra formam, et dispositionem Bullae praefatae, ac super premissis poenitus ignarum, a missae celebratione, et a susceptorum ordinum exercitio suspendit, et suspensum declarauit.* HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum II.* (1741. – 1826.), fol. 261.

⁸¹ Otpusnicu mu je dao ninski biskup Ivan Krstitelj Jurilić u *Ruri Possedariae in actu Sacrae Visitationis di 27 Aprilis 1773.* IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 180.

⁸² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, kut. 80, neozn. fol.

⁸⁰ *Inherendo Constitutioni Innocentii PP. XII, quae incipit: Speculatores circa ordinum collationem editae, nec non decretis Sac. Conc. Triden., quibus tribuitur cuicumque episcopo facultas suos subditos ratione originis, uel domicilis ab alienis episcopis promotos quoad scientiam examinandi, praefatumque Matthaeum Tomglianouich sacerdotem Illyricum a caeremoniarum magno super missae caeremoniis, et ab alio presbitero super Illyrico misalis lecturam examinatum, et minime idoneum repertum tanquam ad ordines promotum contra formam, et dispositionem Bullae praefatae, ac super premissis poenitus ignarum, a missae celebratione, et a susceptorum ordinum exercitio suspendit, et suspensum declarauit.* HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber mandatorum II.* (1741 – 1826), fol. 261.

⁸¹ He was issued a no-objection letter by the Nin Bishop Ivan Krstitelj Jurilić in *Ruri Possedariae in actu Sacrae Visitationis di 27 Aprilis 1773.* IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 180.

⁸² IT-ASPVe, *Parrocchia di San Marco. RCF. Protocollo*, box 80, unmarked fol.

don Šime Perića iz Sutomišćice kapelanom na triremi *Nobili Viri Domini Hieronymi Maurocerii Patritii Veneti* te mu je zadarski nadbiskup dao ovlast *ut in supradicta triremi sacramentes confessiones utriusque sexus Christi fidelium audire*,⁸³ odnosno ovlast ispovijedanja osoba obaju spolova na triremi, što opet upućuje na poznavanje talijanskoga jezika. Nazočnost don Šime Perića u Veneciji zabilježena je u nekoliko navrata (1771., 1772., 1775., 1776.), a s obzirom na spomenutu službu kapelana na triremi mletačkoga plemića zasigurno je ostvario dobre veze u gradu na lagunama.

Pojedini su svećenici ostajali u Veneciji i do deset godina, poput glagoljaša don Martina Pešušića iz Veloga Rata u Zadarskoj nadbiskupiji,⁸⁴ no nije poznato zbog čega se toliko dugo tamo zadržao, ali ne treba isključiti opciju pastoralne zauzetosti. Isto vrijedi za pripadnika zadarske plemićke obitelji don Vicka Nassija, koji je pristigao u Veneciju 1784. godine te ostao tamo sve do 1800. godine, što je razvidno iz mletačke dopusnice za slavlja svete mise.⁸⁵ Razvidno je, dakle, da tijekom mletačke vladavine nisu isključivo svećenici s Apeninskoga poluotoka preuzimali službe (najčešće u kaptolima) na području mletačke Istre, Dalmacije i Albanije, nego se taj proces očito odvijao dvosmjerno, iako s nižom stopom reciprociteta.

Svećenik Kuzman Marinović, čije podrijetlo nije navedeno, boravio je u benediktinskoj opatiji *Abbazia di Busco* (Ponte di Piave, Vittorio Veneto) te je slavio svetu misu od rujna 1769. do ožujka 1771. godine u samostanskoj crkvi S. Andrea di Busco. Ta je benediktinska opatija bila poznata po razvoju novih poljoprivrednih tehnologija, napose proizvodnje vina.⁸⁶ Opatija je ugašena 1771. godine te se Marinović nakon toga preselio u Veneciju gdje je ostao barem do ožujka 1773. godine.⁸⁷ Je li možda svećenik Marinović učio o novim poljoprivrednim tehnologijama i uzgoju vina da bi ta znanja onda prenio u rodni kraj na tragu nastojanja novoosnovanih agrarnih akademija u Dalmaciji (u čijemu su radu sudjelovali mnogi

A document in the Archives of the Zadar Archdiocese reports that the Glagolitic priest Šime Perić from Sutomišćica was appointed chaplain on the *Nobili Viri Domini Hieronymi Maurocerii Patritii Veneti* trireme and was authorized by Zadar Archbishop to hear confessions of the people of both sexes while aboard the ship (*ut in supradicta triremi sacramentes confessiones utriusque sexus Christi fidelium audire*).⁸³ This also indicates the knowledge of Italian language. Father Šime Perić's presence in Venice was recorded on several occasions (in 1771, 1772, 1775 and 1776). Given his chaplain duty on a Venetian nobleman's trireme, he must have established good connections in the city on the lagoons.

Some priests stayed in Venice even up to ten years, like the Glagolitic priest Martin Pešušić from Veli Rat in the Zadar Archdiocese.⁸⁴ The nature of the business that kept him there is not known, but it is possible that it was for pastoral purposes. The same can be assumed for Father Vicko Nassi, a member of a noble family from Zadar, who arrived in Venice in 1784 and stayed there as late as until 1800, as can be seen from his Venetian permit for celebrating mass.⁸⁵ Clearly, during the Venetian rule, it was not just priests from the Italian Peninsula who were assuming church duties (mostly at chapters) in Venetian Istria, Dalmatia and Albania; it was also the other way round, albeit with less reciprocity.

Father Kuzman Marinović, of unknown origin, resided in the Benedictine abbey *Abbazia di Busco* (Ponte di Piave, Vittorio Veneto), where he celebrated mass in the monastery church of S. Andrea di Busco from September 1769 to March 1771. This abbey was known by new agricultural technologies it had been developing, particularly in wine production.⁸⁶ When the abbey was closed in 1771, Marinović moved to Venice, where he stayed at least until March 1773.⁸⁷ Could it be that Father Marinović was adopting new agricultural and winemaking technologies there in order to apply them in his native country, joining the efforts of the agrarian

⁸³ HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium III. (1769. – 1800.)*, fol. 129r.

⁸⁴ Pešušić je slavio mladu misu 1747. godine. HR-AZDN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II. (1746. – 1767.)*, fol. 37v.

⁸⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, br. 300.

⁸⁶ O opatiji i priručnoj literaturi v. Tulić 2017: 131–146.

⁸⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, kut. 3, 27. i 29. 4. 1773.

⁸³ HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium III. (1769 – 1800)*, fol. 129r.

⁸⁴ Pešušić celebrated virgin mass in 1747. HR-ADZN-16/2, *Opći spisi Zadarske nadbiskupije/Ordinarijata, Liber Extraordinarium II. (1746 – 1767)*, fol. 37v.

⁸⁵ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, no. 300.

⁸⁶ For more on the abbey and related literature, see Tulić 2017: 131–146.

⁸⁷ IT-ASPVe, CPV, AA, box 3, 27 and 29 April 1773.

svećenici) u drugoj polovini 18. stoljeća i europskoga fiziokratskog pokreta uopće?⁸⁸

Čini se ispravnim zaključiti da se pitanjem tranzicije glagoljaškoga i općenito hrvatskoga svećenstva prema Veneciji tek odškrinulo vrata iza kojih se krije bogatstvo povijesnih vrela i tema za bolje poznavanje njihove društveno-gospodarske uloge u mletačkoj Istri, Dalmaciji i Albaniji.

Zaključak

Na temelju arhivske građe pohranjene u Arhivu Mletačkoga patrijarhata (*Archivio storico del Patriarcato di Venezia*) o tranziciji svećenstva s područja mletačke Istre, Dalmacije i Albanije nastojalo se prikazati intenzitet i razloge kretanja prvenstveno dalmatinskoga svećenstva prema Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća. Na temelju otpusnica mjesnih (nad)biskupa, pod čijom su jurisdikcijom bili, te dopusnica Mletačkoga patrijarhata za slavljenje bogoslužja na području Venecije i njezina okružja prionulo se analizi upisa 208 svećenika čija su imena i prezimena te dijelom i razlozi putovanja upisani u pregledanim spisima. Na temelju te analize utvrdilo se da su razlozi tranzicije bili uvjetovani odlaskom na studij, hodočašća ili dodjelom neke crkvene službe u Veneciji. Najvećim dijelom na otpusnicama nisu izrijeком navedeni razlozi putovanja te su mjesni (nad)biskupi najčešće u obrascima rabili pojam *honestorum negotiorum tuorum causa*, odnosno napominjali da svećenik odlazi na put iz osobnih razloga i poslova koje je imao obaviti. Rjeđi su upisani razlozi duhovno-pastoralne naravi, uglavnom homiletičke (*predicationis causa*), zbog kojih su se na put dali mahom pripadnici pojedinih (nad)biskupijskih kaptola. Dolaskom u Veneciju svećenici su u uredu mletačkoga primicerija, na temelju predočenih otpusnica, zapimali dopusnice Mletačkoga patrijarhata za slobodno slavljenje svetih misa na području grada i patrijarhata, ovisno o krajnjoj destinaciji. Za vrijeme boravka u Veneciji o njihovu primjerenome svećeničkom životu i marnome vršenju liturgijskih obveza svjedočanstva su slali župnici, kapelani, sakristani ili upravitelji samostana u kojima su slavili svete mise.

Istraživanje je iznjedrilo poneku novu spoznaju o pokretljivosti svećenstva s istočne obale Jadrana u drugoj polovini 18. stoljeća prema Veneciji, njihovu

academies established in Dalmatia in the second half of the 18th century (in which many priests were also involved) and following the steps of the general European physiocratic movement of the day?⁸⁸

It seems correct to infer that, by analyzing the matter of the transition of Glagolitic and other Croatian priests to Venice, we are opening a door to plethora of historical sources and subjects that could help us gain a deeper insight into their socioeconomic role in Istria, Dalmatia and Albania during the Venetian rule.

Conclusions

With the help of the documents on the transition of clergy from Venetian Istria, Dalmatia and Albania found in the Archives of the Patriarchate of Venice (*Archivio storico del Patriarcato di Venezia*), we tried to show the intensity of the movements of (primarily) Dalmatian clergy towards Venice in the second half of the 18th century and explain their reasons. Using the no-objection letters issued by their bishops/archbishops and the permits issued by the Patriarchate of Venice for celebrating mass in and around the city, names and – occasionally – reasons for the trip for 208 priests mentioned in the documents were analyzed. It was thus established that the reasons for the transition were studies, pilgrimage or ecclesiastical service in Venice. Most of the no-objection letters do not expressly state these reasons; local bishops/archbishops usually used the term *honestorum negotiorum tuorum causa*, pointing out that the priest in question was making the trip for personal reasons and for managing his affairs. Much fewer are the entries specifying spiritual and pastoral obligations, mostly of homiletic nature (*predicationis causa*). It was mostly members of diocese/archdiocese chapters that took the trip for these reasons. Upon arriving in Venice, priests would submit their no-objection letters to the office of the Venetian primicerius and, in return, obtain permits for celebrating mass within the city or Patriarchate limits, depending on their final destination. During their stay in Venice, their parish priests, curates, sacristans or administrators of monasteries where they celebrated mass would submit confirmations of their exemplary behavior as priests and their diligent execution of liturgical duties.

⁸⁸ O tome v. više kod Perićić 1980: 69–73; Božić-Bužančić 1995.

⁸⁸ For more on this, see Perićić 1980: 69–73; Božić-Bužančić 1995.

pastoralnom angažmanu i vezama s hrvatskim iseljeništvom, ali i otvorilo nova pitanja. S obzirom na obilatu arhivsku građu pohranjenu u Arhivu Mletačkoga patrijarhata i Državnome arhivu u Veneciji o župama u kojim su živjeli i djelovali svećenici s hrvatske strane Jadrana zasigurno bi eventualna daljnja i sustavnija istraživanja pridonijela boljem razumijevanju problematike tranzicije svećenstva, napose onoga glagoljaškoga, prema Mletcima, čiji je udio najveći u istraženoj građi. *In spe*, to je načelno i bila temeljna nakana ovoga skromnog priloga.

This research has offered a new insight into the mobility of clergy from the Eastern Adriatic in the second half of the 18th century, their transition to Venice, and their pastoral activities and connections with Croatian emigration there. It has also raised some new questions. As the Archives of the Patriarchate of Venice and Venetian State Archives contain abundance of documents on the parishes where priests from Croatian Adriatic lived and worked, further and more systematic research would undoubtedly contribute to better understanding of the transition of priests to Venice – primarily the Glagolitic ones, who account for the highest share in the documents examined. *In spe*, this was, in principle, the basic intention of this humble contribution.

Prilog 1. Popis svećenika u tranziciji prema Veneciji u drugoj polovini 18. stoljeća prema podrijetlu i (nad)biskupijskoj pripadnosti (– nije naznačeno)

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
1	–	–	Štinjan	Pulska / Pula
2	Appio Giunio	Silvestar	–	Korčulanska / Korčula
3	Artusi	Ivan, kanonik i doktor teologije / canon and doctor of theology	Poreč	Porečka / Poreč
4	Babajko(v)	Petar	Ist	Zadarska / Zadar
5	Balbi	Sebastijan	–	Pulska / Pula
6	Baldasini	Andrija	Krk	Krčka / Krk
7	Baldasini	Antun	Krk	Krčka / Krk
8	Balović	Andrija, opat i plemić / abbot and nobleman	Perast	Kotorska / Kotor
9	Banić	Toma	Iž	Zadarska / Zadar
10	Baranić	Mate	Molat	Zadarska / Zadar
11	Barbati	Anđelo	Vodnjan	Pulska / Pula
12	Bašić	Filip	–	–
13	Bečić	Šimun	Srinjine (Poljica)	Splitska / Split
14	Benzija	Šimun	–	Ninska / Nin
15	Biban	Ivan Mihovil	Altura	Pulska / Pula
16	Biličić (doktor / doctor)	Franjo	Omiš	Splitska / Split
17	Bogunović	Juraj	Vis	Hvarska / Hvar
18	Bolonić	Bartolomej	Vrbnik	Krčka / Krk
19	Bon	Juraj, plemić	Rab	Rapska / Rab
20	Bonicelli	Petar	Veli Lošinj	Osorska / Osor
21	Bonicelli	Aleksandar	–	Rapska / Rab

Appendix 1. Priests in transition to Venice in the second half of the 18th century, by their origin and their native dioceses/archdioceses (– not available)

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
22	Božičević Kavanjin	Alojz	Škrip, Brač	Hvarska / Hvar
23	Božić	Blaž, kapelan mljetske opatije / curate of Mljet Abbey	–	Stonska / Ston
24	Božulić	Šime	Veli Rat	Zadarska / Zadar
25	Bradamante	Antun	Vodnjan	Pulska / Pula
26	Brunac	Antun	Brbinj	Zadarska / Zadar
27	Bučić	Ivan Antun, konte / <i>Conte</i>	Hvar	Hvarska / Hvar
28	Burović	Matija	Perast	Kotorska / Kotor
29	Buža	Juraj	Pag	Zadarska / Zadar
30	Buža	Mate	Pag	Zadarska / Zadar
31	Calimeni	Fulgencije	Vodnjan	Pulska / Pula
32	Calioni	Ivan Benedikt	Labin	Pulska / Pula
33	Carobbi	Anton	–	Krčka / Krk
34	Casotti (Kažotić)	Augustin	Trogir	Trogirska / Trogir
35	Čipico	Lelije, arhidakon / archdeacon	Kaštel Stari	Trogirska / Trogir
36	Červarić	Filip	Božava	Zadarska / Zadar
37	Červarić	Ivan	Veli Rat	Zadarska / Zadar
38	Čikuta (<i>Cicutta</i>)	Petar	–	Krčka / Krk
39	Čubranić (<i>Zubranich</i>)	Petar	Baška	Krčka / Krk
40	Dabinović	Adam	Dobrota	Kotorska / Kotor
41	Damianis	Ivan Krstitelj	Vodnjan	Pulska / Pula
42	De Cava	Jeronim	–	Skradinska / Skradin

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
43	De Cavalieri	Ivan	<i>Terra Rubini</i>	Hvarska / Hvar
44	Dederlinić	Ivan	Omišalj	Krčka / Krk
45	Dederlinić	Petar	Omišalj	Krčka / Krk
46	Dederlinić	Ante	Omišalj	Krčka / Krk
47	Della Bon	Ivan Krstitelj, plemić / nobleman	Rab	Rapska / Rab
48	Di Franceschi	Stjepan	Vodnjan	Pulska / Pula
49	Dobronić	Juraj	Jelsa	Hvarska / Hvar
50	Dobronić	Ivan	Jelsa	Hvarska / Hvar
51	Dragović	Ante	Dragove	Zadarska / Zadar
52	Dudan	Petar, arhidakon / archdeacon	–	Osorska / Osor
53	Facini	Josip	–	Zadarska / Zadar
54	Favrović Tolenta	Franjo	Korčula	Korčulanska / Korčula
55	Feffe	Ivan Franjo	–	Krčka / Krk
56	Filinić	Dominik	Cres	Osorska / Osor
57	Fiorentino	Antonio	–	Krčka / Krk
58	Fižulić	Nikola	Dragove	Zadarska / Zadar
59	Fortuna	Franjo	Veli Lošinj	Osorska / Osor
60	Frančišković	Antun	Krk	Krčka / Krk
61	Fučić	Jeronim	–	Krčka / Krk
62	Galzigna	Ivan Petar, plemić / nobleman	Rab	Rapska / Rab
63	Gaudenzio	Karlo	–	Splitska / Split
64	Geričić	Petar	Perast	Kotorska / Kotor
65	Giorgi	Dominicus	–	Korčulanska / Korčula

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
66	Girometta	Franjo	Motovun	Porečka / Poreč
67	Gojdanić	Mate	Ist	Zadarska / Zadar
68	Gojdanić	Roko	Ist	Zadarska / Zadar
69	Grdović	Ante	Preko	Zadarska / Zadar
70	Grdović	Jeronim	Sukošan	Zadarska / Zadar
71	Gregorina	Markantun, plemić, kanonik i generalni vikar / nobleman, canon and general vicar	Kotor	Kotorska / Kotor
72	Grgovac	Marin	–	Splitska / Split
73	Gršković	Mate	Vrbnik	Krčka / Krk
74	Gržetić	Juraj	Dobrinj	Krčka / Krk
75	Ilijić	Bernard	–	Krčka / Krk
76	Ivčević	Šime	Ugljan	Zadarska / Zadar
77	Ivičević	Stjepan, plemić / nobleman	Makarska	Makarska / Makarska
78	Jadrošić	Nikola	Premuda	Zadarska / Zadar
79	Jakonja	Ante, plemić / nobleman	Dobrota	Kotorska / Kotor
80	Jelić	Pavao	Mali Iž	Zadarska / Zadar
81	Jerčić	Mihovil	Podgrađe	Splitska / Split
82	Jurin	Nikola	Šibenik	Šibenska / Šibenik
83	Kačić	Paškval	Pag(?)	–
84	Kaić	Mihovil	–	Pulska / Pula
85	Kalavačić	Gašpar	Plomin	Pulska / Pula
86	Kamalić	Marko	Mali Lošinj	Osorska / Osor
87	Kancelarić	Andrija	Olib	Zadarska / Zadar
88	Karlić	Ivan, oratorijanac sv. Filipa Nerija / member of oratory of S. Filippo Neri	Makarska	Makarska / Makarska

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
89	Kolešić (Collesich)	Ivan	–	–
90	Komedić	Marko	Mali Lošinj	Osorska / Osor
91	Kosović	Mate	Perast	Kotorska / Kotor
92	Košćica	Ante	Olib	Zadarska / Zadar
93	Kovačić	Pavao	–	Splitska / Split
94	Kraljić	Ivan	Omišalj	Krčka / Krk
95	Kreljić	Tadija	Veli Lošinj	Osorska / Osor
96	Krešanac	Kristofor	Perast	Kotorska / Kotor
97	Krpetić	Petar	Vrgada	Zadarska / Zadar
98	Krstulović	Ivan	–	Splitska / Split
99	Kuljerić	Ivan	Ugljan	Zadarska / Zadar
100	Lambiri	Aleksandar, kanonik / canon	–	Kotorska / Kotor
101	Landi	Anđelo Vicko	–	Krčka / Krk
102	Letinić	Ante	Savar	Zadarska / Zadar
103	Levačić	Petar	Ist	Zadarska / Zadar
104	Lindi	Josip	–	Kotorska / Kotor
105	Lovrović	Ante	Silba	Zadarska / Zadar
106	Lucić	Franjo Ksaver	Hvar	Hvarska / Hvar
107	Magašić	Mate	Baška	Krčka / Krk
108	Makale	Ante	Zlarin	Šibenska / Šibenik
109	Malabotić	Anton	Cres	Osorska / Osor
110	Marangunić	Stjepan	Milna	Hvarska / Hvar
111	Maračić	Ivan	Savar	Zadarska / Zadar

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
112	Marelichi	Ivan	Poreč	Porečka / Poreč
113	Marica	Mihovil	Stoliv	Kotorska / Kotor
114	Marinović	Kuzman	–	–
115	Marinović	Josip	Perast	Kotorska / Kotor
116	Martinolić	Blaž	Mali Lošinj	Osorska / Osor
117	Maržina (Marčina)	Ante	Luka	Zadarska / Zadar
118	Masnić	Lovre	Brbinj	Zadarska / Zadar
119	Mašalin	Anton	Plomin	Pulska / Pula
120	Matešić	Mate	Molat	Zadarska / Zadar
121	Matović	Josip	Dobrota	Kotorska / Kotor
122	Matulić	Josip	Omiš	Splitska / Split
123	Mazić	Pavao	Pašman	Zadarska / Zadar
124	Meštrović	Josip	Pag	Zadarska / Zadar
125	Mezić	Ivan	Luka	Zadarska / Zadar
126	Mihaljević	Kristofor	–	Senjska / Senj
127	Milazzi mladi	Jeronim	Baška	Krčka / Krk
128	Milinković	Josip	Vis	Hvarska / Hvar
129	Milošević	Stjepan	Jelsa	Hvarska / Hvar
130	Milovčić	Pavao	Dubašnica	Krčka / Krk
131	Muković	Josip	Krk	Krčka / Krk
132	Naoković	Luka	Perast	Kotorska / Kotor
133	Nassi	Vicko, plemić / nobleman	Zadar	Zadarska / Zadar
134	Nenada	Nikola	Perast	Kotorska / Kotor

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
135	Oranges	Franjo	–	Ninska / Nin
136	Orian	Franjo	–	Porečka / Poreč
137	Orlandić	Ivan	Budva	Barska (Skradinska) / Bar (Skradin)
138	Pajalić	Franko	Baška	Krčka / Krk
139	Pelestrin	Karlo	Korčula	Korčulanska / Korčula
140	Perić	Šime	Sutomišćica	Zadarska / Zadar
141	Pešušić	Martin	Veli Rat	Zadarska / Zadar
142	Pešušović	Ivan	Veli Rat	Zadarska / Zadar
143	Petri	Ivan	–	Krčka / Krk
144	Petricioli	Anđelo	Zadar	Zadarska / Zadar
145	Petričević	Lovre	Olib	Zadarska / Zadar
146	Piculić	Mate	Olib	Zadarska / Zadar
147	Piculić	Luka	Olib	Zadarska / Zadar
148	Pincin	Petar	Rab	Rapska / Rab
149	Pizzioli	Petar	–	Hvarska / Hvar
150	Prandi	Dominik	Mlečanin	Trogirska / Trogir
151	Purga	Andrija	Krk	Krčka / Krk
152	Radojković <i>alias Cicuta</i>	Josip	Pučišća	Hvarska / Hvar
153	Rakamarić	Petar	Pag	Zadarska / Zadar
154	Rodinis	Anton	Cres	Osorska / Osor
155	Rossanda	Martin, prepozit / provost	–	Pulska / Pula
156	Ruggier	Ivan	Veli Lošinj	Osorska / Osor
157	Ruzenenti	Franjo	Krk	Krčka / Krk

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
158	Sabljić	Ante	Brgulje	Zadarska / Zadar
159	Saftić	Nikola	Dobrinj	Krčka / Krk
160	Sandri	Bernardin	Plomin	Pulska / Pula
161	Sanni	Matija	Komiža	Hvarska / Hvar
162	Scandali	Anastazije	–	Zadarska / Zadar
163	Scorsin	Jeronim	–	Skradinska / Skradin
164	Scarsini	Ivan Krstitelj	–	Zadarska / Zadar
165	Scotti	Grgur, kanonik teolog / canon and theologian	Kaštel Stari	Skradinska / Skradin
166	Segalla	Franjo	Rovinj	Porečka / Poreč
167	Semonić	Mihovil, arhiprezbiter / archpresbyter	–	Šibenska / Šibenik
168	Skalkov	Ante	Olib	Zadarska / Zadar
169	Smirčić	Blaž	Premuda	Zadarska / Zadar
170	Sokol (<i>Falcon</i>)	Mate	Silba	Zadarska / Zadar
171	Soldatić	Antun	Cres	Osorska / Osor
172	Solis	Petar	–	Osorska / Osor
173	Spavošić	Antun	Dobrinj	Krčka / Krk
174	Stanić	Toma	Krk	Krčka / Krk
175	Stefić	Stjepan	Veli Lošinj	Osorska / Osor
176	Stude	Ivan Bartolomej	–	Trogirska / Trogir
177	Stuparić	Marko	Lošinj	Osorska / Osor
178	Sverz	Juraj	Tar	Porečka / Poreč
179	Šimuncin	Ante	Sali	Zadarska / Zadar
180	Škulić	Ivan, kanonik / canon	Nin	Ninska / Nin

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
181	Škvarljić	Jeronim	Veli Iž	Zadarska / Zadar
182	Španić	Filip	Molat	Zadarska / Zadar
183	Tebaldi	Josip, plemić / nobleman	–	Zadarska / Zadar
184	Tironi	Nikola	Supetar, Brač	Hvarska / Hvar
185	Toljanić	Petar	Vrbnik	Krčka / Krk
186	Tomljenović	Mate	–	Ninska / Nin
187	Trivelli	Aleksandar	–	Krčka / Krk
188	Turčić	Petar	Dubašnica	Krčka / Krk
189	Uravić	Ivan	Dobrinj	Krčka / Krk
190	Verla	Ivan	Vodnjan	Pulska / Pula
191	Veseličić	Ilija	Dubrovnik	Dubrovačka
192	Vidović	Luka	Veli Rat	Zadarska / Zadar
193	Vidučić	Šime	Dragove	Zadarska / Zadar
194	Vidučić	Luka	Veli Rat	Zadarska / Zadar
195	Viezzoli	Pavao	–	Pulska / Pula
196	Vitezić	Ivan	Vrbnik	Krčka / Krk
197	Vladagni	Jakov	Skadar / Scutari	Skadarska / Scutari
198	Vlahović	Blaž	Brgulje	Zadarska / Zadar
199	Vodopija	Gašpar	Rab	Rapska / Rab
200	Vodopija	Šime	–	Rapska / Rab
201	Vranković	Bartul	Dol	Hvarska / Hvar
202	Vitnico	Ivan Vilibald	Bol	Hvarska / Hvar
203	Zec	Nikola	Pag	Krčka / Krk

R. br. / No.	Prezime / Last name	Ime / First name	Podrijetlo / Origin	Biskupija / Diocese
204	Zlačić	Antun	Dubašnica	Krčka / Krk
205	Žanković	Ante	–	Zadarska / Zadar
206	Žgaljić (Sgalich)	Juraj	–	Krčka / Krk
207	Žgombić	Mihovil	Dubašnica	Krčka / Krk
208	Žuvić	Petar	Luka	Zadarska / Zadar

Prilog 2. Mletačke crkve i samostani u kojima su svećenici slavili mise te popis spomenutih župa i ulica stanovanja u Veneciji

Crkve i samostani u kojima slave misu / Churches and monasteries where they celebrated mass	Župe prebivanja / Parishes of residence
Monache S. Lazaro	Parrocchia S. Moisè (Corte Colonne)
Monastero S. Servilio in S. Maria dell'Umiltà	Parrocchia S. Salvatoris
S. Marina	Parrocchia S. Euphemie
Monache S. Daniele	S. Gregorio
S. Vito	S. Blasio (S. Biagio) di Castello
Monache S. Croce della Giudecca	S. Giovanni in Bragora
Monache S. Sepolcro	Accademia dei Nobili
S. Geminiano	S. Maria Formosa
S. Moisè	S. Giminiano
S. Pantaleone	S. Antonin (Contrada al Ponte della Morte)
S. Euphemia	S. Simeon Profeta
Chiesa della Pietà	Contrada Chiesa Patriarcale di Venezia
S. Benedetto	Parrocchia S. Pietro di Castello
Monache S. Matteo in Majurbio	Parrocchia S. Zulian
Monache Corpus Domini	S. Pantaleone (Ca' Minotto)
S. Luca	S. Raffaele
S. Biagio	S. Leone
S. Martino	S. Giovanni Novo
S. Agnese	S. Trovaso
S. Giovanni Grisostomo	Corte Valeressa
Pio Luogo de Incurabili	Corte della Polvere in Frezzaria
S. Salvatoris	S. Martino
Monache S. Lorenzo	S. Trinità

Appendix 2. Venetian churches and monasteries where Croatian priest celebrated mass; parishes and streets of their residence in Venice

Crkve i samostani u kojima slave misu / Churches and monasteries where they celebrated mass	Župe prebivanja / Parishes of residence
Monache Spirito Santo	S. Vito
S. Apostoli	Corte Morosina
S. Cassiano	S. Marina
S. Zacarria	Corte Rosa
S. Fosca	S. Gregorio (Calle del Squero)
S. Samuele	S. Agnese (Calle di S. Domenico)
S. Sophia	S. Lunardo
S. Michele Arcangelo	S. Marco
S. Severo	S. Lorenzo
S. Paternian	S. Provolo
S. Maria del Pianto	Corte Correra
S. Daniele	Calle dell'Arzo
S. Giovanni in Oleo	–
Monache del Monastero de Miracoli	–
Monache di S. Daniele	–
S. Francesco di Paola (Minimi)	–

Bibliografija / Bibliography

Skraćenice / Abbreviations

- AA – Archivio Antico. Facoltà a sacerdoti forestieri di celebrare e confessare in Diocesi
- CPV – Curia Patriarcale di Venezia
- HR-AZDN – Arhiv Zadarske nadbiskupije / *Archives of the Archdiocese of Zadar*
- HR-DAZD – Državni arhiv u Zadru / *State Archives in Zadar*
- IT-ASPVe – Archivio storico del Patriarcato di Venezia
- IT-ASVe – Archivio di Stato di Venezia
- Protocollo – *Protocollo di corrispondenza*
- RCF – *Registri dei celebranti forestieri*

Popis literature / Literature

- Belan 2012 – Anton Belan, Supplementa za biografiju Marka Antona kontea Gregorine kotorskog biskupa (1801. – 1815.), *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru*, 59-60/1, 2011-2012, Kotor, 2012, 17–41.
- Bezić-Božanić 1987 – Nevenka Bezić-Božanić, Stanovništvo Gdinja u drugoj polovici 18. stoljeća, *Čakavska rič*, 2, Split 1987, 113–121.
- Bolonić 1980 – Mihovil Bolonić, Profil krčkog glagoljaša u prošlosti, *Croatica Christiana periodica*, 6, Zagreb, 1980, 96–115.
- Božić-Bužančić 1995 – Danica Božić-Bužančić, *Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu*, Split, 1995.
- Caimmi 2018 – Riccardo Caimmi, *Spedizioni navali della Repubblica di Venezia alla fine del Settecento*, Lavis, 2018.
- Čoralić 1993a – Lovorka Čoralić, Zadrani u Veneciji od XVI. do XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35, Zadar, 1993, 63–119.
- Čoralić 1993b – Lovorka Čoralić, Prisutnost doseljenika sa istočnojadranske obale u Veneciji od XIII. do XVIII. stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 26, Zagreb, 1993, 39–78.
- Čoralić 1994a – Lovorka Čoralić, Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Izvori, historiografija i mogućnosti istraživanja, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 27, Zagreb, 1994, 43–58.
- Čoralić 1994b – Lovorka Čoralić, Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima u oporukama hrvatskih iseljenika, *Croatica Christiana periodica*, 34, Zagreb, 1994, 79–98.
- Čoralić 1995a – Lovorka Čoralić, Nazočnost, djelovanje i život doseljenika s otoka Cresa, Krka i Lošinja u Mlecima (XV. – XVII. st.), u / in: *Narodni život i običaji otoka Krka*, knj. II, ed. P. Strčić, Krčki zbornik 33, Krk, 1995, 373–396.
- Čoralić 1995b – Lovorka Čoralić, Hrvati u Chioggii od 15. do 18. stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 28, Zagreb, 1995, 71–83.
- Čoralić 1997 – Lovorka Čoralić, Hrvati na mletačkom otoku Muranu (XIV. – XVII. stoljeće), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 30, Zagreb, 1997, 29–41.
- Čoralić 1998 – Lovorka Čoralić, Život i djelovanje kotorskih patricija u Mlecima od 16. do 18. stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 31, Zagreb, 1998, 131–140.
- Čoralić 2000 – Lovorka Čoralić, Iz prošlosti Boke: Dobrotski rodovi i hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (od XVII. do početka XIX. st.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 42, Zadar, 2000, 221–260.
- Čoralić 2002a – Lovorka Čoralić, Giudecca, Murano, Chioggia... Hrvati na otocima mletačke lagune, *Povijesni prilozi*, 23, Zagreb, 2002, 117–144.
- Čoralić 2002b – Lovorka Čoralić, Prilog poznavanju prisutnosti i djelovanja hrvatskih trgovaca u Mlecima (15. – 18. stoljeće), *Povijesni prilozi*, 22, 2002, 40–73.
- Čoralić 2002c – Lovorka Čoralić, Hrvati u mletačkim katastrima (XVII. – XVIII. st.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 44, Zadar, 2002, 109–164.
- Čoralić 2003a – Lovorka Čoralić, Iz prošlosti Boke: dobrotska obitelj Kamenarović i hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, *Povijesni prilozi*, 25, Zagreb, 2003, 175–184.
- Čoralić 2003b – Lovorka Čoralić, Divnići, Šižgorići, Vrančići... Tragovima šibenskih patricija u Mlecima, *Povijesni prilozi*, 25, Zagreb, 2003, 149–169.
- Čoralić 2004a – Lovorka Čoralić, Prilog poznavanju životopisa kotorskog biskupa Marka Antuna Gregorine (1801. – 1815.), *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, 52, Kotor, 2004, 267–277.

- Čoralić 2004b – Lovorka Čoralić, Iz prošlosti istočnoga Jadrana – tragom iseljenika iz grada Ulcinja u Mlecima, *Povijesni prilozi*, 27, Zagreb, 2004, 37–55.
- Čoralić 2006 – Lovorka Čoralić, *Barani u Mlecima – Povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*, Zagreb, 2006.
- Čoralić 2007a – Lovorka Čoralić, Mletački podanici i osmanlijski prognanici – skadarski iseljenici u Mlecima (XIV. – XVIII. st.), *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 25, Zagreb, 2007, 59–102.
- Čoralić 2007b – Lovorka Čoralić, Zadrani – kavaljeri svetoga Marka (XVII. stoljeće), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 49, Zadar, 2007, 339–354.
- Čoralić 2008 – Lovorka Čoralić, Budvani – Vitezovi Svetoga Marka, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 46, Dubrovnik, 2008, 347–358.
- Čoralić 2010 – Lovorka Čoralić, Prilog poznavanju djelovanja duhovnih osoba iz Splita u Mlecima (od XV. do XVIII. stoljeća), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 52, Zadar, 2010, 189–203.
- Čoralić 2011 – Lovorka Čoralić, Prilog poznavanju djelovanja duhovnih osoba iz Hvara u Mlecima (XV. – XVIII. st.), *Croatica Christiana periodica*, 67, Zagreb, 2011, 65–76.
- Čoralić 2013 – Lovorka Čoralić, *Gente di mare della nazione bochese* – bokeljske tartane i mletačka vojno-pomorska intervencija u Africi 1766. godine, *Povijesni prilozi*, 45, Zagreb, 2013, 283–310.
- Čoralić & Katušić 2017 – Lovorka Čoralić & Maja Katušić, Jerolim Smeća – pukovnik mletačkih prekomorskih pješćkih postrojbi (druga polovica 18. stoljeća), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 59, Zadar, 2017, 289–314.
- Čošković 1998 – Galzigna, Ivan Petar, *Hrvatski biografski leksikon*, 5, ed. Trpimir Macan, 1998, 564–565 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6595>) (pristupljeno / accessed 11/02/2023).
- Dundović 2018 – Zdenko Dundović, Gospodarske prilike Zmajevićeva glagoljaškoga sjemeništa u Zadru za vrijeme rektora kanonika Josipa Calvija (1782. – 1810.), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 60, Zadar, 2018, 249–318.
- Dundović 2020 – Zdenko Dundović, Svakodnevni život svećenika glagoljaša u 18. st. na prostoru Zadarske i Ninske biskupije, u / in: *Svećenici glagoljaši i njihova ostavština*, eds. T. Oršolić & G. Franov-Živković, Zagreb – Zadar, 2020, 35–56.
- Galović 2020 – Tomislav Galović, Dva popa glagoljaša iz Dubašnice na otoku Krku i njihove škole: Ivan Kraljić – Skutlić i Pavao Milovčić – Jurović, u / in: *Svećenici glagoljaši i njihova ostavština*, eds. . Oršolić & G. Franov Živković, Zagreb – Zadar, 2020, 57–85.
- Granić 2014 – Miroslav Granić, Popis plemića grada Nina iz 1817. godine, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, 32, Zagreb, 2014, 199–244.
- Grgić 1960 – Ivan GRGIĆ, Buntovni pokret dalmatinskih težaka 1736./1740. godine, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 6-7, Zadar, 1960, 551–603.
- Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1 – , 1983 – , eds. N. Kolumbić, A. Stipčević, T. Macan & N. Lučić, Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Online izdanje: hbl.lzmk.hr
- Kapetanović 2008 – Vicko Kapetanović, Skradinski biskupi i građevine u porječju Krke u 18. stoljeću prema arhivskim spisima, *Titius*, 1, Split, 2008, 33–52.
- Kero 2011a – Pavao KERO, *Tri glagoljske matice umrlih župe Uznesenja BDM na Olibu 1613. – 1771., Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae*, vol. V, Zadar, 2011.
- Kero 2011b – Pavao Kero, *Građa za biografski leksikon svećenika koji su radili u Zadarskoj nadbiskupiji*, rukopis / *manuscript*, Zadar, 2011.
- Kovačić 1989 – Slavko Kovačić, Cipiko, Lelij, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 2, ed. Aleksandar Stipčević, 1989, 679–680 (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3602>) (pristupljeno / accessed 12/02/2023).
- Slavko Kovačić, Cipiko, Lelij, *Hrvatski biografski leksikon*,
- Kovačić 2020 – Slavko Kovačić, *Iz povijesti škola i odgojnih ustanova*, Split, 2020.
- Ladić 2012 – Zoran Ladić, *Last Will: passport to heaven. Urban last wills from late medieval Dalmatia with special attention to the legacies pro remedio animae and ad pias causas*, Zagreb, 2012.
- Lavenia 2018 – Vincenzo Lavenia, *Dio in uniforme. Cappellani, catechesi cattolica e soldati in età moderna*, Bologna, 2018.

Lorenzetti 2010 – Giulio Lorenzetti, *Venezia e il suo estuario*, Padova, 2010.

Novak 1959 – Grga Novak, Dalmacija god. 1775./6. gledana očima jednog suvremenika, *Starine*, 49, Zagreb, 1959, 5–79.

Peričić 1980 – Šime Peričić, *Dalmacija uoči pada Mletačke Republike*, Zagreb, 1980.

Tulić 2017 – Damir Tulić, Il Cardinale ritrovato: Antonio Gai per l'ex Abbazia di Busco, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, 53, Ljubljana, 2017, 131–146.